

Zdravotně
sociální fakulta
Faculty of Health
and Social Studies

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Zdravotně sociální fakulta
Katedra sociální práce

Princip sociální spravedlnosti a jeho reflexe mezi VŠ studenty

Bakalářská práce

Autor práce: Matěj Chmel
Studijní program: Sociální politika a sociální práce
Studijní obor: Sociální práce ve veřejné správě

Vedoucí práce: Mgr. Hana Francová Ph.D.

Datum odevzdání práce: 4. 5. 2015

ABSTRAKT

Bakalářská práce na téma Princip sociální spravedlnosti a jeho reflexe mezi VŠ studenty je příspěvkem k sociální spravedlnosti, k jednomu z principů moderní sociální politiky. Sociální spravedlnost je velice komplexní pojem a jednou z podmínek legitimacy vlády uskutečňující sociální politiku státu je její pozitivní přístup k zásadám sociální spravedlnosti, které jsou akcentovány společností.

Práce je rozdělena na část teoretickou a část praktickou. Teoretická část práce je rozčleněna na 5 podkapitol. První podkapitola teoretické části se zabývá vymezením spravedlnosti a jednotlivými zásadami sociální spravedlnosti. Druhá podkapitola je zaměřena na problematiku rovnosti v sociální spravedlnosti. V třetí podkapitole je hlubší zaměření na sociální spravedlnost v kontextu jednotlivých ideologií. Čtvrtá podkapitola popisuje sociální spravedlnost v České republice a poslední podkapitola se zabývá sociální spravedlností ve vzdělávání.

Pro praktickou část jsem zvolil kvalitativní výzkumnou strategii za použití metody dotazování a jako techniku sběru dat jsem zvolil polostrukturovaný rozhovor. Koncepti rozhovoru tvořilo 20 otázek, které korelovaly s teoretickou částí a byly nastaveny tak, aby bylo dosaženo zvoleného cíle. Za pomoci účelového výběru bylo vybráno 10 komunikačních partnerů, přičemž 5 komunikačních partnerů bylo studenty ekonomických oborů a 5 komunikačních partnerů bylo studenty oborů v pomáhajících profesích.

Hlavním cílem bylo zjistit, jak v rámci sociální politiky interpretují VŠ studenti princip sociální spravedlnosti. Na tento hlavní cíl navazovaly 3 cíle dílčí. První dílčí cíl měl zjistit, jak studenti interpretují zásadu oprávnění. Druhý dílčí cíl měl zjistit, jak studenti interpretují zásadu rovnosti výsledků. Poslední z dílčích cílů zjišťoval, jaké zásady sociální spravedlnosti studenti preferují ve vzdělávací politice.

Pro výzkum byly stanoveny 2 výzkumné otázky. 1. Jaké faktory ovlivňují studenty při interpretaci sociální spravedlnosti? 2. Jaký je vztah mezi studiem VŠ a interpretací sociální spravedlnosti?

Z výsledků vyplývá, že studenti vysokých škol nejčteněji akcentují model pevného dna a otevřeného stropu a zásadu oprávnění v kontextu dědictví. Ve vzdělávací politice respondenti nejvíce kladou důraz na zásadu rovnosti příležitostí, která je z jejich pohledu posilována zásadou rovnosti výsledků, meritokratickou zásadou a zásadou každému podle zásluh. Vliv studujícího oboru vysoké školy byl zřetelný především u zásady rovnosti výsledků, kde komunikační partneři studující obor zaměřený na pomáhající profese tuto zásadu interpretovali pozitivněji, než komunikační partneři, kteří studují na obory ekonomické.

Práce by mohla sloužit jako pomůcka pro studenty vysokých škol k pochopení celé komplexnosti sociální spravedlnosti a jako podklad pro případnou diskuzi v rámci přednášek a seminářů dotýkajících se sociální politiky.

Klíčová slova:

Ideologie - Rovnost - Sociální spravedlnost – Vzdělávání - Zásady sociální spravedlnosti

ABSTRACT

The theme of the Bachelor thesis is The principles of the social justice and its reflection among the university students is a contribution to social justice, to one of the principles of the modern social politics. The social justice is a very complex notion and one of the conditions of the legitimacy of the government effecting the social politics of the state and its positive attitude to the principles of the social politics, which are accented by the society.

The thesis is divided into the theoretical and practical part. The theoretical part is divided into 5 subheads. The first subhead of the theoretical part deals with the definition of the social justice. The second focus on the issues of equality in social justice. In the third subhead is deeper focus on social justice in the context of particular ideologies. The fourth describes social justice in the Czech Republic and the last deals with social justice in education.

I chose qualitative research strategy using the method of substituting. As a data collecting technique I chose a semi-structured interview. The conception of the interview consisted of 20 questions, which correlated with the theoretical treatises and were adjusted so as to achieve the selected goal. With the help of the purposeful selection were chosen 10 communication partners, while 5 of them were students of economics field and 5 were students of specialization in helping profession.

The main goal was to find out how the students interpret the principle of social justice in the context of social policy. This main goal was followed by 3 sub-goals. The first sub-goal has to find out how students interpret the principle of permission. The second sub-goal has to find out how students interpret the principle of equality of results. The last sub-goal was finding out what principles of social justice students prefer in educational policy. For the research were set 2 research questions. 1. What factors influence students in interpretation of social justice? 2. What is the relationship between studying university and interpretation of social justice?

The results show that students most frequently emphasize the model solid bottom and open ceiling and principle of permission in context of heritage. Respondents in

educational policy put most emphasis on the principle of equality of opportunity, which is from their perspective reinforced by the principle of equality of results, meritocratic principle and principle to each according to merit. Influence of studying field was evident especially in principle of equality of results, where communication partners studying study focused on helping profession interpreted this principle positively than communicating partners who are studying economic fields.

This thesis could serve as a tool for students to understand the whole complexity of social justice and as basis for any discussion in the lectures and seminars connected to social policy.

Key words:

Ideology – Equality – Social justice- Education – Principles of social justice

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma Princip sociální spravedlnosti a jeho reflexe mezi VŠ studenty vypracoval/a samostatně a použil/a jen pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č.111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných Zdravotně sociální fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne 4. 5. 2015

.....

Matěj Chmel

Poděkování

Na tomto místě bych chtěl poděkovat paní Mgr. Haně Francové Ph.D. za lidský a velmi obětavý přístup při odborných konzultacích a paní PhDr. Martině Hruškové Ph.D. za zprostředkování kontaktu s paní Francovou.

Obsah

ÚVOD	10
1 SOUČASNÝ STAV	11
1.1 Sociální spravedlnost	11
1.1.1 Vymezení spravedlnosti	11
1.1.2 Zásady sociální spravedlnosti.....	12
1.2 Akcent rovnosti v sociální spravedlnosti	15
1.2.1 Zrod moderní doby a lidská práva.....	16
1.2.2 Rovnost jako přítěž.....	18
1.3 Sociální spravedlnost v kontextu ideologie	19
1.3.1 Liberalismus	20
1.3.2 Konzervatismus	21
1.3.3 Socialismus.....	22
1.3.4 Libertarianismus	23
1.3.5 Postmodernismus a ideologie	25
1.4 Sociální spravedlnost v České republice	26
1.4.1 Sociální transformace České republiky po roce 1989	26
1.4.2 Vymezení českého sociálního státu.....	27
1.4.3 Korupce a jiné problémy v České republice.....	30
1.5 Sociální spravedlnost ve vzdělávací politice	31
1.5.1 Význam vzdělání.....	32
1.5.2 Sociální spravedlnost v českém vzdělávání	33
2 CÍL PRÁCE A VÝZKUMNÉ OTÁZKY	35
2.1 Cíl práce.....	35
2.2 Vymezení cílů.....	35
2.3 Výzkumné otázky	35
3 METODIKA VÝZKUMU	36
3.1 Výzkumná strategie	36
3.2 Metody a techniky získávání dat	36
3.3 Charakteristika výběrového souboru	39
4 VÝSLEDKY	41
4.1 Představení komunikačních partnerů.....	41

4.1.1 Ekonomický soubor.....	41
4.1.2 Soubor pomáhajících profesí.....	43
4.2 Vnímání a interpretace sociální spravedlnosti ve vzdělávání.....	44
4.2.1 Ekonomický soubor.....	45
4.2.2 Soubor pomáhajících profesí.....	46
4.2.3 Shrnutí.....	48
4.3 Vnímání a interpretace sociální spravedlnosti.....	49
4.3.1 Ekonomický soubor.....	50
4.3.2 Soubor pomáhajících profesí.....	56
4.3.3 Shrnutí.....	61
5 DISKUZE.....	63
6 ZÁVĚR.....	69
7 SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ.....	72
8 PŘÍLOHY.....	79

ÚVOD

„Rovnost ve všem je synonymum spravedlnosti.“

Petr Kropotkin

Tato bakalářská práce se zabývá jedním z principů sociální politiky. Principem sociální spravedlnosti a jeho reflexí mezi vysokoškolskými studenty. Ačkoli je sociální spravedlnost velmi relativní pojem, kdy každý člověk může hodnotit z hlediska tohoto principu jednotlivé skutečnosti odlišně, tak i přesto se během dějinného vývoje vyprofiloval značný počet zásad sociální spravedlnosti, od kterých se odvíjí dnešní interpretace principu sociální spravedlnosti.

Jelikož nelze opomenout skutečnosti, které v dnešní době nasvědčují prohlubování propasti mezi bohatými a chudými, lze předpokládat aktuálnost tématu sociální spravedlnosti i dnes. Jsou tedy oprávněné dotazy, zda nerovnosti, které narůstají do těžko představitelných rozměrů, jsou spravedlivé, či nejsou. Zda původ těchto nerovností je v korelaci se sociální spravedlností, nebo zda tuto sociální spravedlnost od základu narušují.

Právě proto, jsem si zvolil dané téma. Zajímalo mne, jak sociální spravedlnost a její jednotlivé zásady interpretují a vnímají studenti vysokých škol, konkrétně studenti oborů pomáhajících profesí a studenti oborů ekonomických. Vykonávání pomáhající profese je jakousi praktickou etikou se spousty dilemat, tudíž mne zajímalo, jak budou studenti interpretovat, tak relativní pojem, kterým je sociální spravedlnost. Stejně tak mne interpretace zajímala u studentů ekonomických oborů, kteří studují ekonomické souvislosti komplexněji a jejich názory, například na přerozdělování majetku mohou být inspirujícím podkladem pro pomáhající profese.

V práci je kladena zvýšená pozornost na zásadu rovnosti výsledků, zásadu oprávnění a sociální spravedlnost ve vzdělávání, nicméně z výsledků lze konstruovat komplexní interpretaci pojmu sociální spravedlnosti jako celku, nikoli pouze jeho dílčích zásad.

Práce může být využita jako inspirace pro debatu studentů v rámci přednášek a seminářů, které se dotýkají sociální politiky, politické filosofie, či politických ideologií.

1 SOUČASNÝ STAV

1.1 Sociální spravedlnost

1.1.1 Vymezení spravedlnosti

Spravedlnost je ústředním pojmem celé Platónovy Ústavy, přičemž je zde spravedlnost chápána ve smyslu dávat každému, co mu náleží (David, 2005). Kritéria, na kterých Platón staví jeho pojetí spravedlivé společnosti, jsou sice silně autoritářská a naprosto neslučitelná s demokratickým způsobem vládnutí západních společností, tudíž bychom je z dnešního pohledu těžko mohli označit za spravedlivé (Popkin a Stroll, 2005). Nicméně Platónovo vyjádření spravedlnosti „dávat každému, co mu náleží“ se ujalo a stalo se použitelné i dnes. Velcí antičtí právníci jako byl Marcus Cicero, či Domitius Ulpianus, toto vyjádření krátce rozšiřují, ale podstata zůstává stále stejná.¹ Platónův žák Aristoteles věnoval spravedlnosti poměrně velkou část jeho díla Etika Nikomachova, kde spravedlnost rozděluje na všeobecnou (celou) spravedlnost a částečnou spravedlnost (Aristoteles, 2011).

Všeobecná spravedlnost se vztahuje k zákonu a je podle Aristotela v tomto smyslu „dokonalou cností.“ (Aristoteles, 2011, s. 133) Spravedlivý je tedy ten, kdo se chová dle zákona a pokud zákon poruší, náleží mu trest. To však vyžaduje, aby samotný zákon byl spravedlivý, s čímž Aristoteles počítá. „*Co je ustanovené zákonodárnou mocí, je zákonné a každé takové ustanovení nazýváme spravedlivým.*“ (Aristoteles, 2011, s. 132) Pokud se přeneseme od Aristotela do dnešní doby k vlivnému politickému filozofovi Johnu Rawlsovi, tak v jeho díle Teorie spravedlnosti nalezneme hned v úvodu určitou analogii s tímto pojetím spravedlnosti. „*Spravedlnost je první cností společenských institucí právě tak, jako pravda je první cností systémů myšlenek. Teorie, jakkoliv vytříbená a úsporná, musí být odmítnuta nebo revidována, je-li nepravdivá; obdobně*

¹ Dostupné z: <http://azcitaty.cz/citaty/marcus-tullius-cicero/3/>
Dostupné z: <http://azcitaty.cz/ulpian/30307/>

musejí být jakkoliv účinné a dobře zorganizované zákony a ústavy změněny nebo odstraněny, jsou-li nespravedlivé.“ (Rawls, 1995, s. 17)

Částečnou spravedlnost Aristoteles dělí na vyrovnávací a rozdělovací spravedlnost. Pro účely práce je podstatná hlavně spravedlnost rozdělovací, ale krátce zde budou vymezeny obě dvě částečné spravedlnosti.

Vyrovňovací spravedlnost souvisí s lidským jednáním, které se dotýká druhých osob (David, 2005) a snaží se napravit bezpráví, které tímto jednáním bylo napácháno. Pokud nějaký člověk páchá bezpráví na jiném člověku, je potřeba zásahu soudce, který vyrovná dané bezpráví, jenž je porušením rovnosti, a který se všemi osobami zachází jako s rovnými (Aristoteles, 2011).

Rozdělovací (distributivní, sociální) spravedlnost je však poněkud složitější a diskutovanější záležitost. Souvisí s rozdělováním peněz, statků, či jiných hodnot, přičemž rovné osoby by měly získávat rovné podíly. Jestliže rovné osoby nedostávají rovné podíly, anebo nerovné osoby dostávají rovné podíly (v antickém Řecku nepanovala rovnost všech lidí - pozn. autora), vznikají ve společnosti hádky (Aristoteles, 2011). Nicméně je potřeba stanovit kritéria, podle kterých toto rozdělování má probíhat, jinými slovy, je potřeba blíže specifikovat nutné podmínky, za kterých můžeme každému dávat to, co mu náleží (David, 2005). Tyto podmínky však Aristoteles nijak blíže neuvádí.

Rozdíl mezi všeobecnou a částečnou spravedlností je tedy ten, že všeobecná spravedlnost, se vztahuje k zákonu, ale částečná spravedlnost se vztahuje k rovnosti. Všeobecná spravedlnost zahrnuje všechny cnosti prostřednictvím zákonů, ale částečná spravedlnost je pouze jedinou cností. Tato částečná spravedlnost je pouze částí všeobecné spravedlnosti (Aristoteles, 2011). Aristoteles (2011, s. 135) to pregnantně vystihuje ve větě *„Každé porušení rovnosti, je porušením zákona, ale ne každé porušení zákona je porušení rovnosti.“*

1.1.2 Zásady sociální spravedlnosti

Sociální spravedlnost lze vnímat z různých hledisek např. Morawski (2005, s. 249 - 251), uvádí sedm základních zásad sociální spravedlnosti.

Zásadě každému podle zásluh, či přesněji podle zasloužené odměny je zdravý rozum na první pohled nakloněn (Morawski, 2005). Rawls (1995, s. 187) považuje zásluhovost, za rozdělování příjmu, majetku, a životních statků podle morálních zásluh. „*Zdá se, že odměňování zásluh je intuitivně nejbližší předpisu rozdělování podle námahy, nebo snad lépe podle svědomitého úsilí.*“ Rawls (1995 in Morawski, 2005) však dále odmítá tuto zásadu odměňování, jako neuskutečnitelnou, jelikož je zde velmi mnoho nahodilostí. Podobně jako Rawls má se zásadou zásluhovosti problém i Swift (2005), ten vidí problém hlavně v lhostejnosti trhu k zásluhám. Trh nehledí na to, jak se stalo, že dva lidé mají stejné schopnosti. Jeden mohl vyrůst v chudé rodině a mohl vynaložit mnohem více úsilí a péle než druhý, vyrůstající v bohaté rodině, která měla konexe, či mohla zaplatit kvalitní vzdělání na soukromých školách. Zásluha na základě výkonu a úsilí v práci je neméně problematická. Odměňování je zde spíše závislé na poptávce zboží, které se vyrábí v podniku a na nabídce práce stejně schopných lidí (Rawls, 1995).

K **meritokratické zásadě** Morawski (2005, s. 250) uvádí, že každému náleží odměna proporcionální (úměrná) ke vkladu, například vkladu práce nebo vkladu vyplývajících z toho nebo onoho úsilí. Samotný pojem meritokracie znamená vedení schopnými a talentovanými lidmi.² Domański (1999 in Morawski, 2005) k tomu uvádí: „*V případě distribuce příjmů se za projev meritokratického odměňování obvykle považuje silná závislost příjmů na odborných znalostech, kvalifikaci a složitosti vykonávaného zaměstnání.*“ Hrubec (2012, s. 122) tvrdí: „*Nerovnost v kontextu meritokracie není spravedlivá tehdy, pokud je založena na dědičném statusu, ale tehdy, když vychází ze skutečných lidských schopností a přínosů.*“ Morawski (2005) dále píše, že k meritokratickým zásadám se často počítá zásada každému podle jeho postavení (podle pozice v hierarchii). Co se týče postavení, tak zde mohou hrát mnohem větší roli konexe, kulturní kapitál, apod. než odborné znalosti, či kvalifikace (Keller a Tvrdý, 2008), což také bylo zřetelně vidět ve státním socialismu, kde se nomenklatura stala popřením meritokracie (Morawski, 2005).

² Meritocracy - leadership by able and talented persons. Dostupné z: <http://dictionary.reference.com/browse/meritocracy>

Zásada každému podle potřeb. Tato zásada byla v minulosti akcentována převážně levicovým spektrem. Všeobecně známý je Marxův (Marx a Engels, 1966) výrok „*Každý podle svých schopností, každému podle jeho potřeb!*“, který měl platit ve vyšší fázi komunistické společnosti. Rozdělování podle potřeb však prosazovala i spousta myslitelů z různých proudů anarchistického hnutí (Tomek a Slačálek, 2006a). Německý anarcho-socialista Gustav Landauer (2008, s. 103) ke kritice úkolové a hodinové mzdy napsal: „*Za vlády kapitalismu nemůže dělník snášet, aby jeho příjem určoval nějaký jiný princip nežli jeho potřeba.*“ V době sociálního státu je tato zásada přijímána, ale je přijímána spíše na úrovni **uspokojování základních nebo minimálních životních potřeb**, nikoli na úrovni uspokojování potřeby seberealizace jak bylo vnímáno v minulých dobách Marxem (Morawski, 2005). Zásada, každému podle potřeb v „Marxovském stylu“ neřeší to, jaké potřeby se budou uznávat, jaká autorita je bude uznávat a v jaké míře se budou uspokojovat. Jak uvádí Francová a Novotný (2008, s. 44) „*Touto zásadou není dostatečně bezpečně řešen problém lidské aktivity a ochoty k práci. Tuto zásadu spravedlnosti lze v podstatě aplikovat v určitých, jasně vymezených a definovaných sociálních situacích, např. při řešení problému chudoby nebo v podpoře handicapovaných.*“

Zásada rovnosti výsledků (každému stejně) spočívá v tom, že odměny jsou nezávislé na vkladu. Je dobře známá z centrálně plánovaného hospodářství. Často se obhájí argumentem, že vklad – a tedy i odměna – může být chápán jako kolektivní (Morawski, 2005, s. 250). K objasnění je vhodné využít komunistický manifest (Marx a Engels, 2008, s. 19), kde se uvádí: „*Kapitál je kolektivním produktem a jen společnou činností mnoha členů společnosti, ba dokonce v krajním případě, jen společnou činností všech členů společnosti, může být uveden do pohybu. Kapitál není tedy osobní mocí, je mocí společenskou.*”³

Zásada funkcionální nerovnosti. Tato zásada vyplývá z přesvědčení, že nerovnosti v odměňování vyplývají z nerovného vkladu jednotlivců k úspěšnému fungování systému jako celku. Je v určitém smyslu doktrinálním opakem zásady

³ “Capital is a collective product, and only by the united action of many members, nay, in the last resort, only by the united action of all members of society, can it be set in motion. Capital is, therefore, not a personal, it is a social power.”

rovnosti šancí, protože otevřeně předpokládá, že nerovnosti jsou nezbytné, jelikož přispívají k efektivnosti systému (Morawski, 2005, s. 250).

O posledních dvou zásadách (zásada oprávnění a rovnosti šancí) bude zmíněno pouze krátce, jelikož o každé bude konkrétněji pojednáno až v následující podkapitole.

Zásada oprávnění. Jde o právoplatné očekávání jednotlivců nebo skupin, že obdrží nějaké statky, k nimž kdysi legitimním způsobem nabyli oprávnění, například na základě tradice, cestou formálního rozhodnutí nebo jiným způsobem. **Zásada rovnosti šancí** je hlavní liberální zásadou. Jde o zabezpečení rovného startu všem v podmínkách konkurence na ekonomickém i politickém trhu, ale také ve sféře společensko-kulturní. Zásada rovnosti šancí se odvozuje ze zásady rovnosti před zákonem a zajišťuje každému možnost vyniknout (Morawski, 2005, s. 250).

Sociální spravedlnost, jak je zřetelně vidět, není jednoznačně definována. Jak uvádí Krebs a kol. (2007, s. 30-31): *„Aplikace a míra naplnění těchto zmíněných zásad sociální spravedlnosti v daném sociálním systému závisí vždy na konkrétní situaci. Má-li sociální politika souhrnně jako celek účinně napomáhat ekonomickému rozvoji a stimulovat jej, pak prostřednictvím jejich nástrojů a opatření musí být posilováno výkonové vnímání sociální spravedlnosti. Směřuje-li sociální politika spíše k cíli sociálního vyrovnání a harmonie, pak je větší důraz kladen na rovnost. Problém ovšem není tak jednoznačný. Jsou obory sociální politiky, které např. dnes ve vyspělých zemích pokládají za sociálně spravedlivé, má-li v nich převahu jen jeden z uvedených principů (např. princip rovných příležitostí ve vzdělávací politice) a v jiném oboru pak jiný princip (např. princip potřeby při řešení problému chudoby). Sociální spravedlnost se nám tak jeví jako vhodná kombinace jejich různých dílčích principů v různých oborech sociální politiky s tím, že ve svém celku může inklinovat k převaze určitého z nich.“*

1.2 Akcent rovnosti v sociální spravedlnosti

V této podkapitole se pokusím nahlédnout do problematiky lidských práv, rovnosti, konkrétně rovnosti šancí a zmínit proč je určitá míra rovnosti v sociální spravedlnosti důležitá. Někteří autoři z řad konzervativců, či tzv. anarchokapitalistů (Rothbard,

Nozick) odmítají zásadu rovnosti šancí. Konzervativci a anarchokapitalisté vycházejí z rozdílných ideových východisek, nicméně odpor k rovnosti šancí je patrný u obou. Sociální spravedlnost obhajují spíše na zásadě oprávnění, tímto se tedy krátce vrátím k zásadě oprávnění i k zásadě rovnosti šancí.

1.2.1 Zrod moderní doby a lidská práva

Radikální proměna tradiční společnosti na společnost moderní, přinesla do té doby nevídané změny. Obrat k individualismu, rozumu, průmyslu, tržním vztahům a pokroku způsobil postupný rozklad tradičních hodnot, autorit, pospolitostí, či teologické víry. Došlo k přeměně práce a půdy ve zboží a trh začal organizovat člověka i přírodu, jen jako zvláštní druh materiálu. To bylo v naprostém kontrastu s tradiční ekonomikou, kde hlavním principem bylo produkovat pro potřebu skupiny, nikoli pro směnu (Keller, 2012). Jak uvádí Valeš (2007), tak agrární, tradiční společnost pohltit průmysl a dále uvádí skutečnosti o postupném zrušení nevolnictví, poddanství a následnému prosazení občanských práv pro všechny dospělé občany (pro muže)⁴. Veliká vlna emancipace na jedné straně, přinesla obrovské nerovnosti na straně druhé. Třídy (zejména měšťané) bohatli na úkor druhých. Heywood (2005) k tomu dodává, že v důsledku industrializace došlo k nesmírnému zbohatnutí některých lidí, nicméně jejich zbohatnutí provázelo šíření brlohů, plných bídy, nevzdělanosti a nemocí. V této atmosféře byla šlechta ohrožována čím dál tím více měšťany, kteří získávali stále větší bohatství a tím pádem i moc. Začaly vznikat konzervativní (zastupovány šlechtou) strany a liberální (zastupovány měšťany) strany. Každopádně zbývala poslední sociální třída, jejíž strukturu tvořili dělníci a právě tato třída trpěla sociálními problémy, zmiňující Heywoodem (2005). Tato třída však byla politicky bezprávná, jelikož v této době ještě politická práva zdaleka nebyla přiznána všem lidem.⁵ Třída dělníků (proletariátu) se v důsledku výše uvedených skutečností začala rychle radikalizovat a vznikl socialismus, který měl za cíl skoncovat s bídou a vytvořit z dělnictva plnohodnotnou společenskou

⁴ Do občanských práv můžeme zařadit, právo na život, rovnost před zákonem, svobodu, soukromí, ochranu osobnosti (Tomeš, 2001)

⁵ Snad nejhůře postavené byly ženy, přičemž jak uvádí Řichová (2012) v některých zemích jako Francie, Itálie, Belgie, Jugoslávie a Rumunsko bylo volební právo ženám přiznáno až po druhé světové válce a ve Švýcarsku dokonce až v sedmdesátých letech 20. století. Dahl (2001) dále píše o nerovnosti v politických právech na příkladu Velké Británie roku 1832, kdy se volební právo vztahovalo na pouze 5% mužů.

třídu, nejlépe se ziskem na politické moci (Valeš, 2007, s. 212). Pregnantní vyjádření poskytuje Marx s Engelsem v komunistickém manifestu (Marx a Engels, 2008, s. 39): „*Proletáři nemají co ztratit, kromě svých okovů.*“⁶

Téměř celé 18. a 19. století bylo století bojů, kdy neprivilegovaní bojovali o svá občanská, politická a následně i sociální práva. Stále více se projevovala nedostatečnost formálních svobod a bylo potřeba i svobod, které Swift (2005) nazývá svobodami účinnými.⁷ Lidé cítili hluboké nespravedlnosti, a ačkoli tržní ekonomika, je velmi příznivou podmínkou pro činnost demokratických institucí, zákonitě vytváří nerovnost, pokud jde o politické zdroje, k nimž jednotliví občané mají přístup. Proto tržní ekonomika vážně narušuje politickou rovnost – občané, kteří si nejsou ekonomicky rovni, si patrně nebudou rovni ani politicky (Dahl 2001, s. 142). Rovnost nabývala čím dál tím více na významu. Alexis de Tocqueville upozorňoval na vztah mezi rovností a svobodou, kdy demokracie existuje jen při jejich spojení. Demokracie bez svobody se stává despotií a svoboda bez rovnosti, zubožuje nejbídnější vrstvy, což vede k jejich revolucionalizaci (Valeš, 2007). Tyto skutečnosti vedly nakonec i liberály prostřednictvím Johna Stuarta Milla k provedení určitých revizí názorů. Byl to právě Mill, kdo postavil „most“ mezi klasickým a moderním liberalismem (Heywood, 2005, s. 68 – 69), kdo si začal všimnout také otázek sociálních, a kdo šel dokonce tak daleko, že napadl i soukromé vlastnictví (Valeš, 2007). Tím vznikl moderní sociální liberalismus, který je v 2. polovině 20. století nejmódněji zastupován Rawlsem. Rawls předložil obhajobu přerozdělování a sociální péče založenou na myšlence „rovnosti jako slušnosti“ (Heywood, 2005). Rawls (1995, s. 55) podporuje rovnost příležitostí, protože jak uvádí „*Jde o myšlenku, že společenské pozice nemají být přístupny jenom formálně, ale všichni lidé by měli mít slušnou šanci, aby jich dosáhli.*“

Postupně začala vznikat sociální práva. Tomeš (2001) uvádí, že celosvětového uznání se sociálním právům dostalo až v roce 1948, kdy byla OSN vyhlášena Všeobecná deklarace lidských práv, jejíž struktura se skládala z občanských, politických, ekonomických, sociálních a kulturních práv. Následně byla Radou Evropy

⁶ “The proletarians have nothing to lose but their chains.”

⁷ Lze se také často setkat s pojmy negativní a pozitivní svobody. Tyto dva pojmy svobody zavedl Isaiah Berlin a lze je také označit jako “svoboda od” (negativní - od útlaku, od překážek, od vměšování) a “svoboda k” (pozitivní – k něčemu, například k sociálnímu zabezpečení). Viz. (Heywood, 2005), (Swift, 2005)

v roce 1961 přijata Evropská sociální Charta a v roce 1996 byla revidována.⁸ Obecně lze konstatovat, že ve většině zemí byla nejdříve získána občanská práva, potom politická a nakonec ve 20. století sociální práva (Francová, Novotný 2008, s. 94).

I přes zvýšený důraz na rovnost však nerovnosti ve světě stále narůstají. Keller (2011a) popisuje stav, kdy vyvolení bohatí spolupracují a opevňují se ve svých vilách, zatímco na masy deklasovaných se apeluje, aby byli flexibilní a konkurenceschopní. Těmto deklasovaným často zbývají pouze neplnohodnotné pracovní úvazky a věčná nejistota na trhu práce. Keller to výstižně vyjádřil, jako socialismus pro bohaté a kapitalismus pro chudé.

1.2.2 Rovnost jako přítěž

Odpůrci rovnosti pocházejí hlavně z řad konzervativců a tzv. anarchokapitalistů⁹ jako je Nozick a Rothbard.

Jak pojednává Stankiewicz (2006), konzervativci už od dob Burka odmítali rovnost, znamenala pro ně něco nepředstavitelného a neprozíravého. Stát by vůbec neměl zasahovat do daného řádu, stát není žádným morálním učitelem, který by měl přerozdělovat bohatství v zemi. Žádný člověk nedokáže pochopit komplexnost přirozeně měnícího se řádu, proto je odmítáno sociální inženýrství po vzoru sociálních demokratů okrádající lidi o svobodu. Lidé jsou tímto sociálním inženýrstvím umístováni do uměle vytvořených podmínek, různým začleňováním, přerozdělováním zdrojů, udělováním sociálních bytů, či přidělováním sociálních pracovníků, kteří jim pomáhají se rozhodovat. Stankiewicz (2006, s. 198) dokonce tvrdí, že takovéto zasahování do soukromého života vede až k totalitarismu a dodává „*Jestli se takové názory rozšíří a jakožto dobro bude prosazována rovnost příležitostí, stane se povinností demokratického státu vměšovat se do života jednotlivců způsobem, který by si klasičtí demokratičtí teoretici ani nedokázali představit.*“ Nisbet (2011, s. 84) k tomu uvádí: „*Žádný princip nemá pro konzervativní filozofii podstatnějšího významu, než princip zásadní a naprosté neslučitelnosti svobody a rovnosti.*“

⁸ Pro Českou republiku vstoupila Evropská sociální Charta v platnost 3. prosince 1999. (Tomeš, 2001, s. 94)

⁹ Někdy je tento proud označován pod pojmem pravicový libertarianismus (Heywood, 2005). Více o libertariánství bude pojednáno v 3. podkapitole

Anarchokapitalisté kritizují rovnost příležitostí z jiného úhlu. Nozick (1974) považuje minimální stát za nejvíce rozsáhlý, jaký může být oprávněný.¹⁰ Jeho pojetí spravedlnosti jako oprávnění by se dalo charakterizovat jako: „*Každý jak se rozhodne, každému jak se rozhodnou jiní.*“¹¹ Nikdo nemá právo (natož stát prostřednictvím přerozdělování), požadovat po někom, aby dával své zdroje pro někoho jiného a vyrovnával tím jeho šance, porušuje se tím Kantův kategorický imperativ¹² a člověk je používán jako prostředek. Pokud je někdo z chudé rodiny, tak podle Nozicka má dotyčný smůlu, možná by Nozick dokonce připustil, že to není fér, rozhodně se však nejedná o nespravedlnost, jak vysvětluje Swift (2005, s. 42) Nozickův postoj. Slačálek a Tomek (2006b) dále vysvětlují anarchokapitalistické myšlení, kde Nozick i Rothbard kladli důraz na spojení soukromého vlastnictví s odstraněním jeho kontroly politickou mocí a jejího nahrazení soukromými „ochrannými agenturami“ vymáhajícími bezpečnost a právo. Vše by měl tedy řídit trh, v takovém prostředí si Nozick představoval dokonalou svobodu, kde každý mohl vlastnit sebe sama a nabízet se, kdy chtěl a komu chtěl. Libertariánský socialista Noam Chomsky tvrdě kritizuje anarchokapitalistické koncept: „*Anarchokapitalismus je podle mě teoretický systém, který by – pokud by se někdy uskutečnil – vedl k takovým formám tyranie a útlatku, jakých v lidských dějinách mnoho nebylo. Neexistuje ani ta nejmenší možnost, že by se jeho (pro mě příšerné) myšlenky uskutečnily, protože by rychle zničily každou společnost, která by se této kolosální chyby dopustila.*“ (Chomsky in: Slačálek a Tomek, 2006a, s. 525)

1.3 Sociální spravedlnost v kontextu ideologie

Ideologie, jako provázaný soubor idejí, které se stávají základem organizovaného politického postupu (Heywood, 2005, s. 28), ovlivnili markantně vnímání sociální spravedlnosti a tím i sociální politiku. Ideologie tedy hrály do jisté míry velikou roli při utváření sociálních států.

¹⁰ „The minimal state is the most extensive state that can be justified” (Nozick, 1974, s. 149).

¹¹ “From each as they choose, to each as they are chosen” (Nozick, 1974, s. 160).

¹² „Jednej tak, abys používal lidství jak ve své osobě, tak i v osobě každého druhého vždy zároveň jako účel a nikdy jako prostředek” (Popkin a Stroll, 2005, s. 63).

1.3.1 Liberalismus

Latinské slovo liber označovalo příslušníka třídy svobodných, tedy lidí, kteří nebyli nevolníky ani otroky (Heywood, 2005, s. 41). První fázi liberalismu bezesporu ovlivnil John Locke se svými přirozenými a nezadatelnými lidskými právy (Právo na život, majetek a štěstí), Jeremy Bentham se svým utilitarismem¹³ a Adam Smith se svou klasickou ekonomikou. Syntézou těchto myšlenek vznikl klasický liberalismus vyznačující se odporem ke státu, kladení důrazu na individuum a důrazu na samoregulující tržní mechanismus. Stát měl být pouze „nočním hlídačem“, což znamená, že měl bránit lidi před útoky zvenčí, před útoky ostatních členů společnosti a měl dohlížet na dodržování pravidel hry v svobodném tržním prostředí (Valeš, 2007). Liberální stát nepovažoval za svou povinnost starat se o lidi v nouzi (Tomeš, 2001, s. 44). Jednotlivci se o sebe mají postarat sami, jsou svobodní, mohou si se svými životy dělat, co chtějí a pokud jsou pracovití a schopní, tak se jim bude dařit, pokud ne, dařit se jim nebude (Heywood, 2005). Takovýto „dravý“ liberalismus však za sebou zanechával obrovskou míru chudoby a nemocí. A nejen to. Hrubec (2011) ve své knize předkládá myšlenky Charlese Taylora a vysvětluje, jak spojení vypjatého individualismu a instrumentálního rozumu v moderní době vytvořilo ryze sobeckého kalkulujícího člověka, který se přestává identifikovat s politickou pospolitostí a prosazuje pouze své izolované zájmy. Společnost tvořená takovými jedinci se stává spíše oligarchií, než demokracií.

K revizi klasického liberalismu přispěl John Stuart Mill, čímž vznikl moderní liberalismus.¹⁴ Hlavním představitelem moderního liberalismu je od druhé poloviny 20. století Rawls. Rawls (1995) hovoří o tzv. závoji nevědomosti. Člověk v počátečním stavu zahalen tímto závojem nevědomosti, by nevěděl nic o své rase, pohlaví, sociální situaci, nadání, vzhledu, apod. Rawls (1995, s. 60, 153) tvrdí, že lidé by si v tomto stavu vybrali jednomyslně tyto dva principy spravedlnosti: „A) Každá osoba má rovné právo na plně adekvátní rozvrh rovných základních svobod, který je slučitelný s obdobným rozvrhem svobod pro všechny. B) Společenské a ekonomické nerovnosti mají být regulovány tak, aby za 1) přinášely největší prospěch nejméně zvýhodněným jedincům a

¹³ Filozofický směr prosazující co největší užitek pro co největší počet lidí.

¹⁴ V literatuře se můžeme setkat s pojmy „sociální liberalismus“ (Valeš, 2007). S liberalismem zastupovaným Rawlsem se lze v literatuře setkat pod pojmy „egalitářský liberalismus“, (Novák, 2011), či „sociálně demokratický liberalismus“ (Heywood, 2005).

za 2) byly spjaty s úřady a pozicemi, které jsou za podmínek slušné rovnosti příležitostí otevřeny pro všechny.“ Principy Rawls (1995) dále řadí lexikálně, což znamená, že princip A, předchází principu B. Rawls, nemá nic proti přerozdělování a vyrovnávání šancí, nicméně stále vystupuje jako liberál, tudíž je zde silný akcent na svobodu, což jasně vyplývá z lexikálního uspořádání principů.

Rawlsova teorie spravedlnosti se neobešla bez kritické odezvy, například Hrubec (2011, s. 202) konstatuje k principu B) 1), že není definováno, co znamená „co největší prospěch“ a dále píše: „*Jestliže dosud zvýhodnění členové společnosti budou vědět, že jejich sobectví je započítáváno do propočtu poměrování prospěchu pro nejméně zvýhodněné, budou tvrdit, že při vyšších daních by odmítali více pracovat, a že by tudíž i menší prospěch nejméně zvýhodněných měl být považován za prospěch nejvyšší.*“

1.3.2 Konzervatismus

Někteří autoři neradi označují konzervatismus jako ideologii. „*Zřejmě proto, že filosofie konzervatismu ze své nejvlastnější podstaty postrádá prvky aktivismu a reformátorství, jež se považují za poznávací znamení každé skutečné ideologie.*“ (Nisbet, 2011, s. 5).

Autorita, hierarchie, řád, nedokonalost člověka, to jsou ústřední témata konzervatismu (Heywood, 2005). Podle Stankiewiczze (2006) je konzervatismu často vyčítáno, že jeho důraz na uchování tradic a řádu z něj vytváří rigidní ideologii, nicméně tak tomu není. Podle konzervativců se společnost vyvíjí a vyvíjela, nicméně je potřeba nechat tomuto vývoji přirozený průběh, a pokud máme do tohoto vývoje nějak zasahovat, máme tak činit s prozíravostí. Nikdo nedokáže poznat celou komplexnost přirozeně měnícího se řádu, aby do ní mohl libovolně zasahovat tak. Stát se měl podle Burka (in: Nisbet, 2011, s. 67 – 68) omezit pouze na veřejný klid, veřejnou bezpečnost, veřejný pořádek a veřejný majetek. Stát by neměl v žádném případě zasahovat do problémů a potřeb soukromé sféry. Bonald (in: Nisbet, 2011, s. 69-70) k roli státu dodává: „*Suverenita sídlí výhradně v Bohu. Bůh tuto suverenitu deleguje víceméně rovnocenným dílem mezi rodinu, církev a politickou vládu. Každou poměrnou složku této božsky rozdělené autority je nutno v její vlastní sféře pokládat za svrchovanou. Autorita rodiny – a tudíž i její svoboda a autonomie – jsou posvátné. Ani stát, ani církev*

nemají právo narušovat privilegia náležející pokrevnímu společenství. Přesně totéž se týká vlády a církve. I vláda a církev mají náležitou a žádoucí autoritu v oblastech, které spadají do jejich působnosti.“

Konzervativci nesouhlasí se státem, jako morálním učitelem, který má zabezpečovat člověka (Stankiewicz, 2006). Konzervativec Bismark sice zavedl sociální pojištění, nicméně jeho cílem bylo oslabení stále více se radikalizujících socialistů (Tomeš, 2001). Zabezpečení o sebe je morální povinností každého jedince, pokud se sám zabezpečit nezvládá, nastupuje solidarita, která je v plné kompetenci rodiny, či rozličných korporací (Večeřa in: Francová a Novotný, 2008). Konzervativci dávali přednost pospolitosti a tradičním vazbám, oproti „bezbřehému“ individualismu odproštěnému od těchto vazeb, jak ho chápali liberálové. Podstata majetku u konzervativců byla ochránit jeho rodinný charakter a mělo se zabránit tomu, aby se proměnil v nejisté a dost možná jen dočasné vlastnictví jednotlivce (Nisbet, 2011). V souladu s křesťanskou naukou, vlastnictví v pojetí konzervatismu obsahuje apel na odpovědnost a sociální spravedlnost (David, 2005).

1.3.3 Socialismus

Jak bylo zmíněno již v druhé podkapitole, tak socialismus vznikl jako reakce na nespravedlnosti odehrávající se po vzniku moderní doby. Durozoi a Roussel (in: David, 2005, s. 338) se snažili stručně definovat socialismus jako politickou a ekonomickou koncepci vedenou ideálem spravedlnosti a bratrství. Snahou socialismu je podřídit individua společnosti, která má funkční strukturu a stanoví si za cíl vítězství obecného dobra nad individuálním zájmem. David (2005) dále uvádí kritiku socialistů k ekonomickému kapitalistickému systému, který způsobuje nerovnoměrné a nespravedlivé rozdělování bohatství ve společnosti a nutí jedince chovat se egoisticky na úkor ostatních. „*Na produkci materiálního bohatství se však podílejí kapitál i práce, tzn. všichni lidé.*“ (David, 2005, s. 338)

Rosůlek (in: Cabada, Kubát, et. al., 2007) uvádí velmi široké rozpětí jednotlivých proudů v socialismu a zaměřuje se hlavně na utopický, marxistický a sociálně demokratický socialismus. Zmíním zde pouze sociálně demokratický socialismus, jelikož ten je ze tří zmiňovaných socialismů dnes nejvíce zastoupen.

David (2005) specifikuje dnešní moderní socialismus (do kterého zahrnuje sociální demokracii), jako ideologii, která si po složitém a dlouhém vývoji upevňovala demokratické principy a jak dodává Rosůlek (in: Cabada, Kubát, et. al., 2007): *“Sociálně-demokratický směr se evoluční cestou stal ideologií, která se stala reálnou demokratickou alternativou vůči liberalismu, resp. konzervatismu.”* David (2005) dále dodává, že oproti komunismu (marxistickému socialismu) dnešní socialisté tolerují i nerovnosti ve společnosti. Socialisté dnes nechtějí znárodnit soukromé vlastnictví a nastolit úplnou rovnost, jak chtěli komunisté. Spíše se zaměřují na zmírňování nerovností například progresivními daněmi, které mají být přerozdělovány prostřednictvím státu. Rovnost však je stále klíčovým tématem socialistů. Crosland (in: David, 2005, s. 339) vymezuje socialismus pomocí rovnosti, avšak požaduje více než rovnost příležitostí. David (2005, s. 339) k tomu dodává: *„Sociálně demokratický program je orientován zejména na humanizaci tržního řádu: podpora zaměstnanosti, sociální jistoty (minimální mzda, sociální dávky a zabezpečení), rovný přístup ke vzdělání, rozšiřování hospodářských a sociálních práv.“*

Socialismu samozřejmě nevyhnula kritika (jako žádné ideologii), je terčem kritiky jak liberálů (převážně ekonomických liberálů), kteří kritizují zásahy do trhu, tak i konzervativců, kteří odmítají socialistickou rovnost.

1.3.4 Libertarianismus

Libertariánstvím lze označit celou škálu teorií, které upřednostňují svobodu (Heywood, 2005). O Nozickovo libertariánu bylo již pojednáno v druhé podkapitole, nicméně historie libertariánu sahá hlouběji a to až k revolucionáři Josephu Déjacquovi, který poprvé použil slovo libertariánský k odlišení svobodomyšlných revolucionářů na jedné straně od autoritářských revolucionářů a na druhé straně od liberálů (Slačálek in: Chomsky, Foucault, Elders, 2005). Ward (2004, s. 69) na adresu libertariánů typu Nozick tvrdí, že *„Američtí libertariáni 20. století jsou spíše akademici než sociální aktivisté a jejich důvtip se zdá být omezen na poskytování ideologie neomezeného tržního kapitalismu.“*¹⁵

¹⁵ „The American „libertarians“ of the 20th century are academics rather than social activists, and their inventiveness seems to be limited to providing an ideology for untrammelled market capitalism.”

Slačálek a Tomek (2006a) pojednávají, jak pod pojmem libertarianismus byli v minulosti označováni hlavně lidé z řad anarchismu, kteří požadovali odstranění státu jako překážku svobody. Anarchisté často inklinovali k socialismu a komunismu, přičemž Marxistický socialismus tvrdě kritizovali. Puente (1932) sepsal v roce 1932 pamflet s názvem Libertariánský komunismus, kde požaduje spravedlnost podle zásady „od každého podle jeho schopností, každému podle jeho potřeb“¹⁶ a kde zároveň silně kritizuje stát. Toto pojetí svobodného komunismu koresponduje s tvrzením anarchisty Bakunina, které uvádí Slačálek a Tomek (2006a, s. 148): „*Jme přesvědčeni, že svoboda bez socialismu znamená privilegia a nespravedlnost, a že socialismus bez svobody znamená otroctví a brutalitu.*“ Toto tvrzení v sobě obsahuje jak odpor k neomezenému trhu, tak odpor ke státu a především státnímu komunismu, před kterým anarchisté často varovali.

Dnes je však hlavním představitelem levicového libertarianismu¹⁷ belgický profesor ekonomie Philippe Van Parijs, který přišel s konceptem všeobecného základního příjmu (Parijs, et. al., 2007). Všeobecným základním příjmem Parijs míní (Parijs, et. al., 2007, s. 34): „*Příjem vyplácený vládou ve stejné výši a v pravidelných intervalech každému dospělému členovi společnosti.*“ A jinde k tomu píše (Parijs, et. al., 2007, s. 31): „*Některé země již disponují dostatečnou produktivitou, bohatstvím a výší národního důchodu k tomu, aby mohl být zaveden adekvátní UZP (univerzální základní příjem), a kdyby byl uzákoněn, sloužil by jako silný nástroj sociální spravedlnosti: podporoval by skutečnou svobodu pro všechny, protože by poskytl všem lidem materiální zdroje, které potřebují pro naplňování svých cílů.*“ Keller (2011b, s. 98-99) k všeobecnému základnímu příjmu skepticky dodává: „*Zavedení občanského platu (tak Keller označuje všeobecný základní příjem) – a to i v případě, že by byl ufinancovatelný – by ovšem vedlo k vážným problémům. V zásadě by to umožňovalo firmám snížit o jeho výši vyplácené mzdy s poukazem na to, že zaměstnanci mají své základní potřeby tak jako tak pokryté. Představoval by tedy formu masivních dotací soukromým podnikům krytou z daní daňových poplatníků.*“

¹⁶ „From each according to his/her abilities, to each according to her/his needs.“

¹⁷ V literatuře se lze setkat s pojmem „egalitářský libertarianismus“ (Hrubec a Brabec in: Parijs, et. al. 2007)

1.3.5 Postmodernismus a ideologie

Postmoderna je souhrnný název pro umělecké, kulturní a myšlenkové proudy, které se rozcházejí s idejemi a tradicí tzv. moderny a zaujímají k ní kritický anebo provokativně lhostejný postoj (Blecha, 2002, s. 488). V postmoderní době neexistuje jediné velké vyprávění, končí epocha národů, velkých říší a bojů za společné ideály. Každý v tomto světě má pravdu, neexistuje žádná velká pravda, můžeme proto spatřit, jak věřící bez rozpaků míchají katolictví s buddhismem (Blecha, 2002).

Bauman (2002) popisuje, jak se člověk dokonale osvobodil od veškerých vazeb, které zbyly v moderní době. Člověk se sice dokonale osvobodil, ale osvobození s sebou přineslo velikou míru odpovědnosti, člověk je zavalován velikým množstvím informací, na jejichž základě se má odpovědně rozhodovat, ale tuto skutečnost často nedokáže unést. A neosvobodil se pouze člověk, ale i trh, který proudí z jedné země do druhé bez jakýchkoli zábran, přičemž národní státy ho nedokáží nijak regulovat.

Politolog Pehe (2014) k dnešní době poznamenává, že žijeme v určité „postdobě“, ale nikdo ji nedokáže pojmenovat. Jediné co dokážeme je přidat předponu „post“. *„Postdemokracie, postkomunismus, postindustriální společnost, postmoderna. Žijeme tedy ve společnosti, která je „čímsi po něčem“, co jsme ještě jakž takž definovat dokázali.“* Filozof Bělohradský (Hroník, 2013) v nedávné době prohlásil: *„Byli jsme zvyklí myslet pomocí osy levice pravice. Ta se ale zhroutil, té se musíme vzdát. Politický systém není popsateľný v termínech osy, ale v termínu kaleidoskopu.“*

Může tedy nastat otázka, jaké opodstatnění ideologie, které vždy přinášely „veliké pravdy“ v této postmoderně mají a jaký vliv to tím pádem bude mít i na sociální spravedlnost, kterou ideologie do jisté míry formovaly. Pokud každý člověk má svou pravdu a své pojetí sociální spravedlnosti, můžeme se dostat až do fáze morálního subjektivismu, kdy jak tvrdí Popkin a Stroll (2005, s. 75): *„nikdy nevyřešíme žádný morální spor.“*

1.4 Sociální spravedlnost v České republice

1.4.1 Sociální transformace České republiky po roce 1989

Listopad 1989 znamenal zásadní změnu ve všech oblastech života naší společnosti (změna politických poměrů, budování demokratické společnosti, zavádění tržního hospodářství). Proto i sociální politika prochází po roce 1989 procesem transformace, v němž se nejen proměňuje, ale v mnoha ohledech je zcela nově definována (Krebs a kol., 2007).

Francová a Novotný (2008) vymezují dnešní moderní model sociální spravedlnosti, v němž je záměrně posilován zásluhový princip, jako model tzv. pevného dna a otevřeného stropu. V duchu tohoto modelu je v současné době sociální spravedlnost vnímána spíše tak, že primárně je spojována s usilováním jedince, který využívá svých sil k uskutečňování svých vlastních zájmů. Současně je však vnímána i jako vůle pomoci slabým a potřebným občanům. Pojetí sociální spravedlnosti v České republice před rokem 1989 bylo však jiné. Jak uvádí Krebs a kol. (2007), tak sociální spravedlnost před rokem 1989 byla pojímána spíše ve smyslu rovnostářství, přičemž stát prosazoval především univerzální schémata a celospolečenský solidarismus, byl nadměru uniformní a k motivaci občanů lhostejný. Stát před rokem 1989 potlačil veškerou participaci na sociální politice všech nestátních sociálních subjektů, jako byla charita, církve, rodina, i samotný občan, který se stal spíše pasivním příjemcem dávek a služeb. Dále Krebs a kol. (2007, s. 102) dodává, že sociální reforma v České republice po roce 1989 byla započata roku 1990, kdy byl přijat „Scénář sociální reformy“. Tento dokument měl převážně ochranný a garanční charakter a smyslem bylo započít a umožnit hladký průběh ekonomické reformy, jelikož jak uvádí Tomeš (2001, s. 28): *„Lidé jsou ochotni přijmout sociální důsledky ekonomické reformy, jen pokud ji mohou přežít. S reformou, která je existenčně ohrožuje, se nesmíří. Proto stát musí lidem poskytnout životní minimum, aby zabránil růstu sociálního napětí a ekonomické emigraci.“* Krebs a kol. (2007) píše o záchranné sociální síti, jejíž vytvoření inicioval právě „Scénář sociální reformy“. Tuto záchrannou sociální síť můžeme vymezit jako (Krebs a kol., 2007, s. 97): *„Soubor různých legislativních norem upravujících různá sociálněpolitická opatření, kterými stát garantuje všem občanům určitou minimální úroveň pomoci*

v případě, že se ocitnou v závažných a státem uznaných nouzových sociálních situacích“. Funkce této sítě jsou hlavně garantování minimální mzdy a životního minima, aktivní působení v politice zaměstnanosti, či hrazení nákladů spojených s bydlením u sociálně potřebných občanů. Z výše uvedeného lze tedy shrnout, že ekonomická reforma, která probíhala po pádu Sovětského svazu v postkomunistických zemích, musela být doprovázena reformou sociální, přičemž záchranná sociální síť jako součást této sociální reformy je základem pro model sociální spravedlnosti tzv. „model pevného dna a otevřeného stropu“, (Francová, Novotný, 2008).

1.4.2 Vymezení českého sociálního státu

„Pojem sociální stát je natolik široký a neohraničený, že právě typologie mohou vhodně posloužit k jeho ostřejšímu vymezení a naplnění konkrétním obsahem.“ (Keller, 2011b, s. 49). Večeřa (1995 in: Francová a Novotný, 2008) popisuje, jaké odlišnosti jednotlivé sociální státy vykazují, jako například na koho je v jednotlivých státech sociální politika orientována (střední třídy, nižší třídy, atd.), kdo a v jakém rozsahu sociální politiku provádí (neziskový sektor, rodina, stát, atd.), rozdílné podíly HDP jednotlivých zemí na sociální výdaje, apod. Každý stát je tedy svým způsobem jedinečný a Keller (2011b, s. 51) k tomuto dodává, že naprosto dokonalá typologie by musela obsahovat tolik typů, kolik je zemí, jež v tom či onom rozsahu provozují sociální stát. Keller se staví za Esping-Andersonovu typologii, jelikož se podle něj Esping-Andersen nejlépe dokázal vypořádat se všemi úskalími, přičemž rozlišil sociální státy na liberální, sociálně demokratické a konzervativní a později typologii doplnil o jihoevropské sociální státy. Francová a Novotný (2008, s. 97) k této typologii dodávají: „Tato typologie využívá jako kritérium stupeň, jak jsou sociální práva schopna plnit funkci dekomodifikace, tj. do jaké míry zbavují občany statusu zboží.“ Zukowski (in: Golinowska, Hengstenberg, Zukowski, 2009) upozorňuje na skutečnost, že země, které tvořili tzv. „socialistický tábor“ (tedy i ČR) Esping-Andersen do své typologie nezahrnuje, jelikož svou práci napsal v roce 1990.

K lepšímu pochopení českého sociálního státu by nám mohla dopomoci G. Bonoliho typologie z roku 1997 popsaná Zukowskim (in: Golinowska, Hengstenberg, Zukowski, 2009, s. 23 – 28) a rozšířená C. Bambrou roku 2007. Bonoliho přístup má 2

dimenze. První dimenze obsahuje kvantitu, tedy jaký podíl HDP jednotlivé státy vydávají na sociální výdaje a druhá dimenze obsahuje kvalitu (tedy jakým způsobem probíhá sociální ochrana), v níž jsou státy rozděleny na Bismarkovské¹⁸ a Beveridgovské.¹⁹

Tabulka 1: Bismarkovský a Beveridgovský model sociální politiky

	Bismarkovský model (Sociální pojištění)	Beveridgovský model (univerzální zaopatření financované daněmi)
Cíl	Zachování příjmů	Prevence chudoby
Výše příspěvků	Závislé na výdělku	Flat-rate ²⁰
Nárok	Podle evidence zaplacených příspěvků	Podle pobytu nebo potřeby
Pokrytí	Zaměstnanci	Celá populace
Financování systému	Příspěvky na pojištění	Daněmi
Správa	Veřejně pojišťovací instituce	Státní správa

Zdroj: Golinowska, Hengstenberg, Zukowski, 2009

Zukowski dále popisuje (in: Golinowska, Hengstenberg, Zukowski, 2009, s. 23 – 28), jak C. Bamba tuto klasifikaci rozšiřuje na 4 druhy sociálních států. Nízko-výdajový a vysoko-výdajový Beveridgovský sociální stát a Nízko-výdajový a vysoko-výdajový Bismarkovský sociální stát. Česká republika spadá do nízko-výdajového Bismarkovského sociálního státu, jelikož vydává na sociální ochranu poměrně malou část svého HDP a většina sociální ochrany je hrazena z příspěvků na sociální pojištění. Výdaje České republiky na sociální ochranu byly v roce 19,1% HDP, přičemž průměr zemí EU je 27,2% a výše příspěvků, z kterých se hradí sociální ochrana, byla 80,7% z celkových výdajů na sociální ochranu, což je přes 20% více v porovnání s průměrem zemí EU, který je 59,1%. Níže uvádím upravenou tabulku Zukowskiho (in: Golinowska, Hengstenberg, Zukowski, 2009, s. 28), kde jsem z důvodu předmětu práce uvedl pouze Českou republiku.

¹⁸ Otto von Bismark - Německý státník a hlavní protagonist sociálního pojištění. (Tomeš, 2001, s. 50).

¹⁹ Sir William Beveridge – Bývalý předseda státní komise parlamentu v Anglii, který přišel v roce 1942 s návrhem na vytvoření národního sociálního pojištění. (Tomeš, 2001, s. 55).

²⁰ Sociální dávky i příspěvky na pojištění (v Beveridgovském systému) byly v duchu liberální tradice navrženy v jednotné výši (flat-rate), aby neodrazovaly od snahy spojit a postarat se o sebe. (Francová, a Novotný, 2008, s. 90).

Tabulka 2: Vymezení českého sociálního státu

Výdaje na sociální ochranu (v % HDP)	Procento sociální ochrany financované skrz příspěvky na sociální pojištění (v %)						
	20,00-29,99	30,00-39,99	40,00-49,99	50,00-59,99	60,00-69,99	70,00-79,99	80,00-89,99
32,00-33,99	Vysoko výdajový Beveridgovský			Vysoko výdajový Bismarkovský			
30,00-31,99							
28,00-29,99							
26,00-27,99							
24,00-25,99							
22,00-23,99	Nízko výdajový Beveridgovský			Nízko výdajový Bismarkovský			
20,00-21,99							
18,00-19,99							
16,00-17,99							
14,00-15,99							
12,00-13,99							

Zdroj: Golinowska, Hengstenberg, Zukowski, 2009

Ačkoli Česká republika vydává poměrně malý podíl HDP na sociální ochranu, tak jak uvádí Světová banka (World Bank, 2014) Giniho koeficient²¹ je v České republice po roce 1989 poměrně stabilní a ve srovnání s ostatními zeměmi nízký. Například Švédsko, které, jak píše Keller (2011b), je představitelem sociálně demokratického sociálního státu a vyznačuje se univerzalismem a velikou mírou redistribuce, mělo v roce 2005 Giniho koeficient 26,1. Česká republika ve stejnou dobu měla Giniho koeficient 27,0. Níže uvádím data Světové banky, která ukazují Giniho koeficient České republiky.

²¹ Giniho koeficient měří rozsah do jaké míry je rozdělení příjmů, nebo výdajů na spotřebu, mezi jednotlivci, nebo domácnostmi uvnitř ekonomiky odlišný od dokonale rovnoměrného rozdělení. Pokud je Giniho koeficient 0, tak dochází k dokonalé rovnosti, pokud je Giniho koeficient 100, tak dochází k dokonalé nerovnosti.

(Gini index measures the extent to which the distribution of income or consumption expenditure among individuals or households within an economy deviates from a perfectly equal distribution. Gini index of 0 represents perfect equality, while an index of 100 implies perfect inequality" (World Bank, 2014).

Tabulka 3: Giniho koeficient v ČR

	1993	1996	2005	2006	2008	2009	2010	2011
Giniho koeficient	26,6	25,8	27,0	26,7	26,3	26,2	26,6	26,4

Zdroj: World Bank, 2014

Ač je míra nerovnosti v České republice po delší dobu poměrně stabilní, nerovnosti ve světě se neustále zvyšují v důsledku globalizace trhu, což nepoznamenává pouze Keller (2011a), ale i například Hrubec (in: Parijs, et. al., 2007), či Hauser (2007). Pokud pro občany České republiky platí co tvrdí Krebs a kol. (2007), kdy pro ně jsou na jedné straně nepřijatelné nadmíru nepříznivé sociální situace, a svými postoji inklinují spíše k rovnostářství, ale na druhé straně jsou méně ochotni na řešení takových situací více participovat, tak skutečnost, že se zvyšují nerovnosti ve světě, bude velikou výzvou jak pro český stát, tak i pro samotné české občany a občanskou společnost.

1.4.3 Korupce a jiné problémy v České republice

Jak poznamenává k příjmové diferenciaci v České republice Krebs a kol. (2007, s. 101): „*Za rostoucí příjmovou a majetkovou diferenciací nestojí vždy jen schopnosti a pracovní výkon, ale i nepoctivost, krádeže, podvody, zneužívání moci, atd.*“

Jak uvádí Nekola (in: Potůček, 2008, s. 57): „*Veřejná správa v České republice je často kritizována za neefektivní využívání dostupných zdrojů a to finančních i lidských, přehnaně tvrdé regulace, korupci, nedostatek odpovědnosti vůči občanům, krátkozrakost, nedostatečnost koncepčního řízení, slabé koordinační a komunikační dovednosti a mnoho dalších slabin spojených s byrokracií a v obecnějším výrazu se selháním státu.*“²² Dále Nekola (in: Potůček, 2008, s. 55-75) poskytuje data, kde Česká republika ve výsledku vychází velmi neuspokojivě ve srovnání s dalšími 24 státy Evropy. V průhlednosti ohledně rozhodnutí státní správy je Česká republika třetí nejhorší, v efektivnosti státní správy je sedmá nejhorší, z Indexu veřejného plýtvání zdrojů (Index of public resource waste) vychází Česká republika jako druhá nejhorší a

²² „Public administration in the Czech republic is often criticised for its ineffective use of available resources, both financial and human, heavy-handed regulation, corruption, lack of accountability to citizens, short-sightedness, the lack of conceptual management, poor coordination and communication skills, and many other shortcomings associated with red tape and, in more general terms, the failure of the state.“

Index vnímání korupce (Corruption Perception Index – CPI) vydaný Transparency International, staví Českou republiku na šesté nejhorší místo.

Pehe dále uvádí (2012), že Česko je stát, v kterém mají podnikatelé a finanční skupiny obrovský vliv na veřejnou sféru. Jinde Pehe (2014) píše o přesunu firem do daňových rájů, kdy „*Více než 13 tisíc českých firem sídlí oficiálně v daňových rájích mimo naše území. Pravda, podnikají na našem území, zaměstnávají „naše“ lidi, ale daně platí převážně jinde.*”

Výše uvedené skutečnosti mohou vyvolávat v lidech hluboké pocity nespravedlnosti, jelikož nabyté vlastnictví prostřednictvím korupce, krádeží a podvodů je v rozporu s každou zásadou sociální spravedlnosti.

1.5 Sociální spravedlnost ve vzdělávací politice

Ve školním roce 2013/2014 studovalo na českých vysokých školách 368 304 studentů a na vyšších odborných školách 28 332 studentů (ČSÚ, 2014)²³. Keller a Tvrđý (2008) uvádí, že v České republice je 9,47% lidí s vysokoškolským vzděláním, tím se sice Česká republika řadí na spodní příčky ve srovnání s ostatními evropskými zeměmi (například ve Francii tvořil podíl vysokoškoláků 18,57% a ve Velké Británii dokonce 26,23%), ale Matějů, Straková a Veselý (2010) dodávají, že ačkoli je studium v terciárních sférách vzdělávání, čím dál větším trendem tak zároveň je faktem, že český systém vzdělávání vykazuje, už od primární (základní školy) sféry vzdělávání nerovnosti, které se reprodukují dále do sekundární (střední školy) i terciární (vyšší a vysoké školy) sféry, přičemž poměry šancí jasně hovoří o stabilním znevýhodnění nižších sociálních vrstev.

Z výše uvedeného vyplývá, že sociální spravedlnost ve vzdělávání a samotné vymezení významu vzdělávání, bude předmětem debat a bude hrát velkou roli při formování vzdělávací politiky.

²³ Dostupné z: [http://www.czso.cz/csu/2014edicniplan.nsf/t/D9003FD97D/\\$File/3201814_1207.pdf](http://www.czso.cz/csu/2014edicniplan.nsf/t/D9003FD97D/$File/3201814_1207.pdf)
[http://www.czso.cz/csu/2014edicniplan.nsf/t/D9003FD97C/\\$File/3201814_1208.pdf](http://www.czso.cz/csu/2014edicniplan.nsf/t/D9003FD97C/$File/3201814_1208.pdf)

1.5.1 Význam vzdělání

„Vzdělání je investice, která slibuje výnos v podobě budoucího vyššího platu“ (Holman, 2001, s. 326 - 327). Holman dále uvádí příklad, kde ztotožňuje vzdělání s kvalifikací, nicméně takovéto pojetí vzdělání je velice zúžené. Krebs a kol. (2007, s. 415 - 420) upozorňuje na vztah kvalifikace a vzdělání. Kvalifikace je souhrn schopností, které jsou vyžadovány v dané době pro výkon určitého povolání, ale vzdělání je pojmem širším. Vzdělání je hodnotou samo o sobě, vzdělání nelze redukovat pouze na potřeby trhu práce a vzdělávací politiku nelze redukovat pouze na politiku sloužící k přípravě kvalifikovaných pracovníků. Ekonomická funkce vzdělání, zahrnující kvalifikaci má ve vzdělání své místo, ale smysl vzdělání není pouze ekonomický, nýbrž také duchovní a mravní. Francová a Novotný (2008) s odkazem na Potůčka k tomu uvádějí, jak vzdělání může přispět ke kultivaci lidského potenciálu (poznatkový, dovednostní, ale i hodnotový, či tvořivý potenciál), který se pak výrazně projevuje v lidských činnostech, které formují lidskou společnost. Somr (2010) nám přibližuje Masarykův pohled na vzdělání, které prostřednictvím školy má funkci socializační, kultivační a personalizační. Škola má vychovávat děti k demokracii, humanismu a vědeckosti.

Vzdělání je tedy prospěšné pro celou společnost, není pouze investicí jedince, která zabezpečuje vysoký výnos v budoucnu. Ovšem i vysoký výnos v budoucnu se zdá být diskutabilní. Jak uvádí Keller a Tvrдый (2008), tak vzdělání je v dnešní globalizované ekonomice a v zeštíhlování sociálního státu spíše jakousi pojišťovnou před sociálními riziky. Vzdělání už není chrámem vědění, kterým bylo od minulých století do druhé světové války a není ani výtahem, s jehož pomocí se široké vrstvy obyvatel po druhé světové válce dostávali o několik pater výše v sociální struktuře. Vzdělání dnes nezaručuje vysoké výděvky v budoucnosti.

Vzdělání ve smyslu kvalifikace a užitné hodnoty pro trh je však všeobecně přijímáno i politikami vlád, jak dosvědčuje například Boloňský proces, jehož jedním z hlavních cílů bylo, vytvořit evropský vysokoškolský prostor a zvýšit mezinárodní konkurenceschopnost tohoto prostoru (Štech, 2011). Jinde Štech (Keller, Stöckelová, Štech, 2010, s. 22) uvádí: „Problém vzdělání se redukuje na uplatnění absolventa na

trh práce, na indikátory jeho kvalifikačního profilu a jejich vazbu na očekávání zaměstnavatelů, a na výnosnost pracovní pozice na trhu.“ Štech dále (2012) ironicky podotýká na adresu reforem školství v podnikatelském duchu: „*Univerzity odporují, protože nevědí, jak na to. Ale my jim pomůžeme. Máme tu New Public Management – účinný model řízení. Aby se prosadil, musí tady ale být rektor-manager, správní rady s jiným složením a kompetencemi, omezení těch „nesystémových“ senátů a hlasů studentů. Ti už navíc budou klienti*²⁴ – a kdo to kdy viděl, aby ve firemní akciovec mluvíli do volby ředitele a výrobního programu zákazníci!” Liessmann (2008) pregnančně popisuje, jak se z vědění stal pouhý prostředek pro dosažení zisků, nikoli cíl sám o sobě. „*Vědění a vzdělání už nejsou cílem – jakkoliv bylo toto tvrzení vždy sporné -, nýbrž prostředkem, který nevyžaduje žádné další reflexe, pokud se dá obhájit jen jako prostředek – pro prosperující trhy, kvalifikace pro pracovní místo, mobilitu služeb, růst hospodářství.*“ (Liessmann, 2008, s. 103).

1.5.2 Sociální spravedlnost v českém vzdělávání

Krebs a kol. (2007, s. 428) se zmiňuje o rovnosti šancí v přístupu ke vzdělávání, jako o jednom z cílů každé vzdělávací politiky v moderní demokratické společnosti, přičemž tuto šanci každý jedinec využívá v souladu se svou pílí, zděděnými vlohy, intelektem, zájmy, apod. Podle Krebse je potřeba k dosažení tohoto pojetí spravedlnosti zajistit kvalitní všem přístupné celoživotní vzdělávání, které bude relevantní jak k potřebám kvalifikace a pracovního uplatnění, tak i k rovným příležitostem a dále i k požadavkům a individualitě vzdělávaných.

U Krebse je tedy viditelný akcent na rovnost příležitostí a zároveň na meritokratický princip, kdy každý využívá své zděděné schopnosti a pílí. Krebs a kol. (2007), však hovoří i o požadavcích a individualitě vzdělávaných, což úzce souvisí s konceptem rovných výsledků ve vzdělávání, o kterém hovoří Greger (Matějů, Straková, Veselý, et. al., 2010, s. 25-26): „*Kritici poukazují na to, že meritokracie založená na vágně definovaných konceptech schopností a úsilí je pouze ideologií, s jejíž*

²⁴ Štech zde naráží na neoliberální reformy vysokých škol, kdy „vysoké vzdělání je podle reformátorů především individuální investicí a proto není tak dramatické, že snižujeme veřejné výdaje do vysokého školství. Odpovědný člověk se stejně stará sám a investuje do svého osobního kapitálu.” (Štech, 2012, dostupné z: <http://stanislavstech.cz/?odkaz=blog&idc=1#idc1>)

*pomocí můžeme snadno ospravedlnit přetrvávající nerovnosti.*²⁵ Tito autoři zdůrazňují, že cílem vzdělávání má být především snižování počátečních vzdělanostních nerovností, mezi jednotlivými žáky. Koncept rovných příležitostí podle nich musí zajišťovat koncept rovných výsledků.“ Dále Greger (2010) upřesňuje, že v konceptu rovnosti výsledků nejde o negaci meritokracie, pouze jde o to, aby si žák dokázal osvojit funkční minimum, které by mu umožnilo dále se vzdělávat v rámci celoživotního učení, uplatnit se na trhu práce a participovat na občanské společnosti. Pokud dítě tohoto funkčního minima nemůže dosáhnout, je to především selhání systému, protože každé dítě se může učit, ovšem potřebuje k tomu mnohdy jinou cestu. V tomto duchu pokračují Matějů a Veselý (Matějů, Straková, Veselý, et. al., 2010) a upozorňují na potřebnost programů kompenzujících sociální znevýhodnění vedle meritokratických principů a principu rovných příležitostí, jelikož jak bylo krátce zmíněno výše, tak poměry šancí jasně hovoří o stabilním znevýhodnění nižších sociálních vrstev. Simonová a Soukup (Matějů, Straková, Veselý, et. al., 2010) uvádějí, že potomci vyšších sociálních vrstev mají vyšší pravděpodobnost vstupu na akademičtější střední školy (především gymnázia) a následně na školy vysoké, než potomci sociálních vrstev nižších, i přesto, že tito potomci nižších sociálních vrstev mají stejné studijní schopnosti.

V terciární sféře vzdělávání je dlouhodobě diskutován problém finanční spoluúčasti studentů. Studium v terciárních sférách vzdělávání se stává, čím dál větším trendem a jak uvádí Krebs a kol. (2007, s. 437): „*Skutečnost, že vzdělávání musí být chápáno jako kvalitní a všeobecně dostupná služba všem občanům, znamená, že nároky na celou vzdělávací oblast budou značné a soustavně porostou.*“ Pokud se zaměříme na hledisko spravedlnosti, tak Krebs a kol. (2007, s. 438) zastává školné, protože „*Na tomto vzdělávání se podílí jen část populace, i když rostoucí. Zdá se, že pro ty, kteří se na něm nepodílejí, je nespravedlivé, aby je spolufinancovali.*“

²⁵ Jak konstatuje přední francouzská odbornice na otázky vzdělanostní nerovnosti Duru-Bellat (in: Keller a Tvrдый, 2008, s. 53): „Pokud by se skutečně měly uplatnit zásady meritokracie, bylo by zapotřebí nejen to, aby škola kompenzovala nerovnosti vyplývající ze socializace v odlišném prostředí. Dále by bylo třeba zařídit, aby kariéry odpovídaly školním výsledkům, tedy aby nejlepší studenti zaujímali nejvyšší pozice ve společnosti. Na to vše by však škola musela mít mnohem více moci, než aktuálně má.“

2 CÍL PRÁCE A VÝZKUMNÉ OTÁZKY

2.1 Cíl práce

Pro výzkumnou část bakalářské práce byl stanoven jeden hlavní cíl a tři cíle dílčí.

Hlavní cíl:

Zjistit, jak v rámci sociální politiky interpretují VŠ studenti princip sociální spravedlnosti.

Dílčí cíle:

- a) Zjistit, jak studenti interpretují zásadu oprávnění.
- b) Zjistit, jak studenti interpretují zásadu rovnosti výsledků.
- c) Zjistit, jaké zásady sociální spravedlnosti studenti preferují ve vzdělávací politice.

2.2 Vymezení cílů

Interpretací sociální spravedlnosti je myšleno, jak studenti vysoké školy vykládají sociální spravedlnost a jak reagují na jednotlivé zásady sociální spravedlnosti. V rámci výzkumu je hlubší zaměření na vnímání sociální spravedlnosti ve vzdělávací politice, na zásadu oprávnění a na zásadu rovnosti výsledků.

2.3 Výzkumné otázky

Výzkumná otázka číslo 1: Jaké faktory ovlivňují studenty při interpretaci sociální spravedlnosti?

Výzkumná otázka číslo 2: Jaký je vztah mezi studiem VŠ a interpretací sociální spravedlnosti?

3 METODIKA VÝZKUMU

3.1 Výzkumná strategie

Pro svůj výzkum jsem zvolil kvalitativní výzkumnou strategii. Creswell (in: Hendl, 2005, s. 50) definoval kvalitativní výzkum takto: „*Kvalitativní výzkum je proces hledání porozumění založený na různých metodologických tradicích zkoumání daného sociálního nebo lidského problému. Výzkumník vytváří komplexní, holistický obraz, analyzuje různé typy textů, informuje o názorech účastníků výzkumu a provádí zkoumání v přirozených podmínkách.*“ Reichel (2009, s. 50) dále uvádí: „*Jedinečnost kvalitativních přístupů není pouze v tom, že nepracují s měřitelnými charakteristikami. Pokoušejí se určitý fenomén (prvek, aspekt, proces, apod.) nahlížet v pro něj autentickém prostředí a vytvářet jeho obraz v co možná nejkompaktnější podobě, včetně podob jeho vztahů s dalšími aspekty, apod.*“

Hendl (2005) dále popisuje kvalitativní výzkum a práci výzkumníka, kdy výzkumník vyhledává a analyzuje jakékoliv informace, které přispívají k osvětlení výzkumných otázek, čímž získává podrobný popis a vhled při zkoumání jedince, skupiny, události, či fenoménu. Kvalitativní výzkum používá induktivní formy vědeckých metod, hloubkové studium jednotlivých případů, nejrůznější formy rozhovorů, a kvalitativní pozorování.

3.2 Metody a techniky získávání dat

Ve svém výzkumu jsem použil výzkumnou metodu dotazování a jako techniku sběru dat jsem zvolil polostrukturovaný rozhovor.

Polostrukturovaný rozhovor sestává z řady pečlivě formulovaných otevřených otázek, na něž mají jednotliví komunikační partneři odpovědět. Polostrukturovaným rozhovorem se redukuje pravděpodobnost, že se data získaná v jednotlivých rozhovorech budou výrazně lišit (Hendl, 2005, s. 173).

Mnou sestavená koncepce polostrukturovaného rozhovoru se skládá z dvaceti otevřených otázek, rozdělených na 3 části, přičemž některé vyžadují po komunikačním

partnerovi normativní charakter odpovědi (např. Jaký je Váš názor na danou problematiku.). První část záznamového archu obsahuje 7 identifikačních otázek, druhá část obsahuje 3 otázky zahrnující faktory týkající se sociální spravedlnosti ve vzdělávání a třetí část obsahuje 10 otázek, které jsou zaměřeny na jednotlivé zásady sociální spravedlnosti. Některé otázky nebyly konstruovány tak, aby v nich bylo explicitně vyjádřeno, jaká konkrétní zásada sociální spravedlnosti je předmětem otázky. Komunikační partner jednotlivé zásady sociální spravedlnosti nemusí znát, proto bylo potřeba položit otázky tak, aby na ně komunikační partner byl schopen odpovědět i bez znalosti jednotlivých zásad sociální spravedlnosti, ale aby zároveň v otázkách byly jednotlivé zásady implicitně vyjádřeny. Otázky byly sestaveny tak, aby jejich obsah korespondoval s obsahem v kapitole 1.

Před začátkem výzkumu jsem provedl předvýzkum se studentkou přírodovědecké fakulty, 3. ročníku bakalářského studia, oboru Matematika a fyzika pro vzdělávání. Byl jsem studentkou upozorněn, že se nikdy nad tématem sociální spravedlnosti nezamýšlela, což jsem považoval u mého předvýzkumu za výhodu. Vzniká tím příležitost osvědčit, zda otázky jsou položeny srozumitelně a zda jsou položeny tak, aby na ně dokázal odpovědět student vysoké školy, který případně s daným tématem nepřišel do styku. Studentka měla potíže odpovědět na otázku číslo 8, kde jsem byl upozorněn na logickou chybu v uspořádání otázky. Tato otázka byla následně upravena do formy, která studentce vyhovovala a byla pro ni srozumitelná. Dále bylo potřeba studentce objasnit výrok Karla Marxe v otázce číslo 12., proto jsem se pokusil do otázky včlenit i kontext, který souvisel se zásadou rovnosti výsledků, aby bylo snazší pro komunikační partnery odpovědět, na ostatních 18 otázkách studentka neměla žádné potíže odpovídat. Její odpovědi korelovaly s otázkami a nijak nevybočovaly od tématu. Po úpravě otázek do konečné fáze jsem provedl ještě jeden rozhovor spadající do předvýzkumu s absolventem střední odborné školy zakončené maturitní zkouškou, který je momentálně 3. rokem zaměstnaný jako svářeč. Záměrně jsem vybral tohoto respondenta, který nestudoval a nestuduje na žádné vysoké škole. Respondent měl problém odpovědět na otázku číslo 8, 12 a 20, nicméně po krátkém vysvětlení otázek, tento respondent, už odpovídal bez větších problémů.

Samotný výzkum jsem prováděl v průběhu 10 dní od 16. 2. 2015 do 26. 2. 2015, s vybranými komunikačními partnery na předem domluveném místě (park, kavárna, knihovna, apod.), kde jsem respondentům vysvětlil stručnou charakteristiku a cíle mé bakalářské práce, ujistil je o anonymitě sdělených informací a informoval jsem je o veškerém jejich právu neodpovídat na otázky, které by se jim mohly zdát příliš osobní, či jinak nepříjemné. Odpovědi jsem při rozhovoru přepisoval do notebooku a vždy na konci rozhovoru jsem nechal komunikačním partnerům odpovědi přečíst a zkontrolovat, zda vše co je napsáno v notebooku, souhlasí a zda jsem nezapsal nic, co by mi nesdělili.

Samotný rozhovor trval 45 - 60 minut a neprobíhal vždy bez problémů. Příležitostně bylo potřeba otázku dále vysvětlit. Nejčastěji bylo potřeba vysvětlit otázku č. 15, která se týkala Nozickovy zásady oprávnění. U komunikační partnerky č. 1 z ekonomického souboru bylo dále potřeba vysvětlit otázku č. 20 a otázku č. 18. a u komunikačních partnerů z výběrového souboru pomáhajících profesí bylo 2x potřeba vysvětlit pojem progresivní zdanění. Za problematickou mohu považovat i otázku č. 6, která se týkala sympatií komunikačních partnerů k nějaké ideologii. Komunikační partneři často neodpovídali jednotlivé ideologie, ale uváděli například typ sociálního státu, nebo „demokratismus“.

S komunikačními partnery byla při rozhovorech velmi příjemná spolupráce, měl jsem dojem, že se nad otázkami snaží zamýšlet a proto jsem jim dával dostatek času na odpovědi. Když některý z nich něco nevěděl, tak se v rámci otázky doptal. Někteří z komunikačních partnerů po skončení rozhovoru prosili o zaslání výsledků výzkumu, což jsem bral jako důkaz, že otázky brali vážně a snažili se odpovídat zodpovědně.

Data jsem vyhodnocoval metodou otevřeného kódování, ke kterému Strauss (1999) uvádí, že při využití této metody jsou údaje získané z rozhovorů důsledně prostudovány a rozebírány na samostatné části. Zjištěné informace se poté porovnávají a hledají se podrobnosti a rozdíly.

Koncepci polostrukturovaného rozhovoru (záznamový arch) příkládám do přílohy č. 1. Přepis rozhovorů je k dispozici u autora výzkumu, který má rozhovory uschované ve svém archivu.

3.3 Charakteristika výběrového souboru

Výběrový soubor byl tvořen pěti vysokoškolskými studenty studující ekonomický vzdělávací program a pěti vysokoškolskými studenty připravující se na pomáhající profese. 3 studentky ekonomických oborů studují na Ekonomické fakultě Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, přičemž 2 komunikační partnerky na této fakultě studují obor Účetnictví a finanční řízení podniku a 1 komunikační partnerka studuje obor Finanční a pojistná matematika. Zbývající dva komunikační partneři ekonomických oborů studují Vysokou školu ekonomickou v Praze, kdy první studuje na Národohospodářské fakultě obor Národní hospodářství a druhý na Fakultě managementu v Jindřichově Hradci obor Ekonomika a management. Všichni komunikační partneři připravující se na pomáhající profese studují na Jihočeské univerzitě v Českých Budějovicích, kdy 1 komunikační partnerka studuje na Fakultě pedagogické obor Sociální pedagogika, 1 komunikační partnerka studuje na Fakultě teologické obor Sociální a charitativní práce a zbývající komunikační partnerky studují na Fakultě zdravotně sociální, kdy 1 z nich studuje obor Rehabilitační a psychosociální péče o postižené děti, dospělé a seniory a zbývající 2 studují obor Sociální práce ve veřejné správě. Všichni zmínění komunikační partneři jsou ve věku kolem 20 – 25 let a studují v prezenční formě studia s výjimkou komunikační partnerky studující obor Sociální pedagogika, jejíž studium probíhá v kombinované formě.

Byly proto vytvořeny dva výběrové soubory – Pro účely bakalářské práce jsem soubor studentů studujících ekonomický vzdělávací programy nazval ekonomický soubor, který se skládal z 2 studentů a 3 studentek a druhý soubor jsem nazval soubor pomáhajících profesí, který byl složen z 1 studenta a 4 studentek studujících obory pomáhajících profesí. Ačkoli se ve výzkumu objevili i studenti mužského pohlaví, rozhovory a výsledky patřící k souboru pomáhajících profesí jsou přepisovány do ženského rodu. Toto opatření je z důvodu anonymity komunikačního partnera spadajícího pod tento soubor. V oborech zaměřených na pomáhající profese, které se vyskytly ve výzkumu, studuje malý počet studentů mužského pohlaví, tudíž by student spadající pod tento soubor mohl být snadno identifikován.

Výběr byl proveden na základě účelového výběru. K účelovému výběru Reichel (2009, s. 83) uvádí: „*Typickým nepravděpodobnostním, záměrným výběrovým předpisem je postup nazývaný výběr úsudkem, účelový. Používá se hlavně pro nevelké výběry (nepřesahující desítky jednotek) a jeho podstata není složitá. Výzkumník znalý kontextů zkoumané problematiky vybere prvky sám.*“

4 VÝSLEDKY

V této kapitole jsou ve třech tematických okruzích zpracovány výsledky z polostrukturovaného rozhovoru. V prvním okruhu je seznámení se s komunikačními partnery pomocí jejich odpovědí na otázky spadající pod 1. část rozhovoru. V druhém okruhu jsou výsledky týkající se sociální spravedlnosti ve vzdělávání, získané pomocí odpovědí na otázky patřící do 2. části rozhovoru. V posledním tematickém okruhu jsou uvedeny výsledky týkající se jednotlivých zásad sociální spravedlnosti, získané pomocí odpovědí na otázky spadající pod 3. nejdelší část rozhovoru.

4.1 Představení komunikačních partnerů

4.1.1 Ekonomický soubor

Tabulka 4: Údaje o komunikačních partnerech – ekonomický soubor

	KP1	KP2	KP3	KP4	KP5
Setkání s pojmem soc. spravedlnost	Nesetkala	Nesetkala	Setkal	Nesetkal	Nesetkala
Ideologie	Žádná	Rovnost všech	Z každé něco	Žádná	Žádná
Parlamentní volby	Podle rodičů	Jednotlivé kandidáty, nikoli strany	Česká pirátská strana	Strana svobodných občanů	ČSSD
Soc. sprav. KP6	Pojem týkající se dávek.				
Soc. sprav. KP7	Rovnost práv, bez ohledu na původ, náboženství a finanční situaci.				
Soc. sprav. KP8	Stejné podmínky pro všechny, stejný práva bez rozdílu příjmu, náboženství, víry, národnosti.				
Soc. sprav. KP9	S každým jednat stejně bez ohledu na socioekonomický status.				
Soc. sprav. KP10	Dětem z nižšího socioekonomického statusu stát přispěje na vzdělávání a ubytování.				

Zdroj: Vlastní výzkum

Komunikační partnerka č. 1

Komunikační partnerka číslo 1 (dále jen KP1) studuje prezenčně 3. rokem na Jihočeské univerzitě Ekonomickou fakultu. Absolvovala Obchodní akademii. Oba její rodiče jsou zaměstnání a každý má čistý příjem okolo 20 000,-.

Komunikační partnerka č. 2

Komunikační partnerka číslo 2 (dále jen KP2) studuje prezenčně 3. rokem na Jihočeské univerzitě Ekonomickou fakultu. Absolvovala Obchodní akademii. Oba její rodiče jsou zaměstnání a každý má čistý příjem okolo 15 000,-.

Komunikační partner č. 3

Komunikační partner č. 3 (dále jen KP3) studuje prezenčně 2. rokem VŠE, Národohospodářskou fakultu. Absolvoval 4leté Gymnázium. Oba rodiče jsou zaměstnání, přičemž otec má čistý příjem okolo 15 000,- a matka má čistý příjem okolo 25 000,-.

Komunikační partner č. 4

Komunikační partner č. 4 (dále jen KP4) studuje prezenčně 3. Rokem VŠE, Fakultu managementu v Jindřichově Hradci. Absolvoval ekonomické lyceum na Obchodní akademii. Oba rodiče jsou zaměstnání, přičemž otec má čistý příjem okolo 26 000,- a matka okolo 12 000,-.

Komunikační partnerka č. 5

Komunikační partnerka č. 5 (dále jen KP5) studuje prezenčně 3. rokem na Jihočeské univerzitě Ekonomickou fakultu. Absolvovala Obchodní akademii. Oba její rodiče jsou zaměstnání a mají čistý příjem kolem 35 000,- až 40 000,- oba.

4.1.2 Soubor pomáhajících profesí

Tabulka 5: Identifikace komunikačních partnerů – soubor pomáhajících profesí

	KP6	KP7	KP8	KP9	KP10
Setkání s pojmem soc. spravedlnost	Setkala	Setkala	Setkala	Setkala	Setkala
Ideologie	Žádná	Institucionální sociální stát	Demokratismus	Demokratismus	Žádná
Parlamentní volby	ČSSD	TOP 09/ ANO	KDU-ČSL	Nechodí	Dle sympatií a rodičů
Soc. sprav. KP6	Spravedlnost vůči sociálně znevýhodněným lidem.				
Soc. sprav. KP7	Zabývá se spravedlností v redistributivní funkci.				
Soc. sprav. KP8	Právo žít podle svého.				
Soc. sprav. KP9	Právo na spravedlivý život.				
Soc. sprav. KP10	Spravedlivé rozdělení šancí a financí mezi lidmi.				

Zdroj: Vlastní výzkum

Komunikační partnerka č. 6

Komunikační partnerka č. 6 (dále jen KP6) studuje kombinovaně 3. rokem na Jihočeské univerzitě Pedagogickou fakultu. Absolvovala 4leté Gymnázium. Oba její rodiče jsou zaměstnaní a čistý příjem každého je okolo 20 000,-.

Komunikační partnerka č. 7

Komunikační partnerka č. 7 (dále jen KP7) studuje prezenčně 2. rokem na Jihočeské univerzitě Zdravotně sociální fakultu. Absolvovala 4leté gymnázium. Její rodiče jsou oba v důchodu, přičemž pobírají starobní důchod kolem 10 000,- každý.

Komunikační partnerka č. 8

Komunikační partnerka č. 8 (dále jen KP8) studuje prezenčně 3. rokem Na Jihočeské univerzitě Teologickou fakultu. Absolvovala SOŠ a SOU Sušice, Sociálně správní činnost. Oba její rodiče jsou zaměstnání a mají čistý příjem 40 000,- až 45 000,-

Komunikační partnerka č. 9

Komunikační partnerka č. 9 (dále jen KP9) studuje prezenčně 3. rokem na Jihočeské univerzitě Zdravotně sociální fakultu. Absolvovala SOŠ a SOU Sušice, Sociálně správní činnost. Oba její rodiče jsou zaměstnání a jejich čistý příjem je 20 000,- až 22 000,-.

Komunikační partnerka č. 10

Komunikační partnerka č. 10 (dále jen KP10) studuje prezenčně 3. rokem na Jihočeské univerzitě Zdravotně sociální fakultu. Absolvovala 4leté sportovní gymnázium. Oba její rodiče jsou zaměstnání a jejich čistý příjem je 20 000,- až 25 000,-

4.2 Vnímání a interpretace sociální spravedlnosti ve vzdělávání

Komunikační partneři odpovídali na 3 otázky (otázky 8 – 10), které se týkaly sociální spravedlnosti ve vzdělávání. Otázka č. 8 obsahovala výrok: *„Koncept rovných příležitostí musí zajišťovat koncept rovných výsledků. Jde o to, aby si žák dokázal osvojit funkční minimum, které by mu umožnilo dále se vzdělávat v rámci celoživotního učení, uplatnit se na trhu práce a participovat (podílet se) na občanské společnosti. Pokud dítě tohoto funkčního minima nemůže dosáhnout, je to především selhání systému, protože každé dítě se může učit, ovšem potřebuje k tomu mnohdy jinou cestu.“* Na základě tohoto výroku se měli komunikační partneři vyjádřit k rovnosti výsledků a rovnosti příležitostí. Otázka č. 9 se týkala finanční spoluúčasti vysokoškolského vzdělávání a otázkou č. 10 se zjišťovaly názory na to, jak by podle komunikačních partnerů vypadal sociálně spravedlivý systém vzdělávání.

4.2.1 Ekonomický soubor

Tabulka 6: Vnímání sociální spravedlnosti ve vzdělávání ekonomickým souborem

	KP1	KP2	KP3	KP4	KP5
Rovnost výsledků	Souhlasí	Souhlasí	Nesouhlasí	Nesouhlasí	Souhlasí
Rovnost příležitostí	Souhlasí	Souhlasí	Souhlasí	Souhlasí	Souhlasí
Finanční spoluúčast	Ne	Ano, ale pouze na prestižnějších školách	Ne	Ano v min. výši.	Ano, ale pouze jako „pojistku“ před zneužíváním bezplatného školství
Soc. spravedlivý systém vzdělávání	Nachází se v ČR, z důvodu bezplatného školství	Důraz na výkon + rovnost při jednání se studenty	Pro nižší příjmové skupiny finanční benefity	ZŠ, SŠ – bezplatné VŠ - zpoplatnit	Nachází se v ČR, z důvodu bezplatného školství

Zdroj: Vlastní výzkum

V otázce č. 8 s rovností příležitostí souhlasí všichni komunikační partneři z ekonomického souboru, s rovností výsledků souhlasí pouze 3 z nich. Například KP5 k zásadě rovnosti výsledků ve výroku tvrdí: „*No tak to je napsaný v tom výroku, že jo. Prostě to chce jenom nějaký ten jiný přístup k tomu děcku a ono to zvládne.*“ KP1 a KP2 na otázku výrazněji nereagovaly. Například názor KP1 korespondoval s výrokem, tudíž se vyjádřila v tom smyslu, že je nepodstatné výrok opakovat. Komunikační partneři KP4 a KP3 nepovažují tuto rovnost výsledků za potřebnou. KP3 uvádí: „*Podle mě rovnost výsledků není potřeba, podle mě ta rovnost příležitostí je potřeba, tam člověk ukáže, co je v něm a kam se chce dostat. Rovnost příležitostí podle mě v tomhle případě stačí.*“ A KP4 uvádí: „*Ta rovnost výsledků podle mě nic nevypovídá, jakože to nemá žádnou vypovídací hodnotu. A ta rovnost příležitostí jo, protože i talentovanéj i slabší by měli mít stejný příležitosti jak na trhu práce, tak ve vzdělávání.*“

V rámci otázky č. 9, týkající se finanční spoluúčasti na vysokoškolském vzdělávání, vyjádřili nesouhlas s finanční spoluúčastí 2 komunikační partneři, KP1 a KP3. Zatímco KP1 považuje školné za překážku pro lidi s nižším socioekonomickým statusem a bezplatné vysoké školství za určitou šanci pro studenty, kteří se „nenašli“ na

střední škole, KP3 považuje školné doslova za: „*Cestu do pekla*.“ Samotné výdaje související se studiem jsou dle jeho názoru vysoké a člověk by v případě půjček na školné vycházel z vysoké školy již s dluhem. Pro KP2 a KP5 je finanční spoluúčast problematická, kdy KP2 by školné sice zavedla, ale pouze na prestižnějších školách, na méně prestižních školách by ho nezaváděla, a kdy KP5 sice souhlasí s finanční spoluúčastí, ale považuje tuto spoluúčast jako „pojistku“ před zneužíváním bezplatného systému školství. Konkrétně KP5 tvrdí: „*Zavést školné jen v tom případě, aby si toho studenti víc vážili. Je tu otázka toho, aby se to nezneužívalo, aby tam chodil ten, kdo o to opravdu stojí.*“ KP4 by školné zavedl v minimální výši, nicméně by souhlasil se stipendijními programy pro studenty z chudších rodin, kteří mají schopnosti vysokou školu studovat.

V otázce, která se dotazovala na sociálně spravedlivý systém vzdělávání, KP1 a KP5 ztotožňují sociálně spravedlivý systém se systémem v České republice, kdy se odvolávaly především na bezplatné školství. KP2 by zohlednila výkon při získávání stipendií a zpřísnila kontrolu kantorů na vysokých školách, kteří nejednají s každým studentem stejně. KP3 považuje za vhodné, aby studenti vysokých škol byli rozděleni do příjmových skupin, kdy by ty z nižší příjmové skupiny získávaly například vyšší stipendia na ubytování. KP4 by ponechal bezplatné základní a střední školy, ale zpoplatnil by školy vysoké.

4.2.2 Soubor pomáhajících profesí

Tabulka 7: Vnímání sociální spravedlnosti ve vzdělávání souborem pomáhajících profesí

	KP6	KP7	KP8	KP9	KP10
Rovnost výsledků	Souhlasí	Souhlasí	Souhlasí	Souhlasí	Souhlasí
Rovnost příležitostí	Souhlasí	Souhlasí	Souhlasí	Souhlasí	Souhlasí
Finanční spoluúčast	Ano	Ano s finanční pomocí pro chudší	Ne	Ne, ale tvořila by „pojistku“ před zneužíváním bezplatného školství	Ano - dochází ke zneužívání bezplatného školství/Ne - překážka pro chudší

	KP6	KP7	KP8	KP9	KP10
Soc. spravedlivý systém vzdělávání	Právo na kvalitu	Neodpověděla	Rovnost výsledků, individuální přístup	Rovnost výsledků, individuální přístup, právo na kvalitu	Šance pro ty, kteří chtějí studovat

Zdroj: Vlastní výzkum

V souboru pomáhajících profesí se všichni komunikační partneři v otázce č. 8 shodli na potřebnosti konceptu rovných příležitostí i rovných výsledků ve vzdělávání. KP7, KP8 a KP10 se na toto téma více rozmluvili a akcentovali individuální přístup a podporu žáků, dle KP8, nejde o to ulevovat pomalejším žákům, ale změnit k těmto žákům přístup. *„Každý je individuální, oni například ty dyslektici pak nemají ani tu motivaci, když jim dáme něco lehčího. Dala bych těm pomalejším víc času místo toho, aby se jim v něčem ulehčovalo, nebo aby se jim dával stejnej čas jako ostatním, z toho samozřejmě vyjdou jako ty horší. Ale když se jim dá čas, tak oni by to třeba zvládli. Když jim dáš něco lehčího nebo nasadíš to tempo s ostatními tak to je pak i demotivuje a vykašlou se na to úplně.“* Šance na zlepšení pro děti se specifickými poruchami (například dyslexie) považuje v rámci rovnosti výsledků za potřebnou i KP7: *„Podle mě ta rovnost výsledků je určitě potřeba, když mám dysgrafie nebo dyslektiku, proč mi jako nedat tu šanci se zlepšit, přece vynechat 2 věty v diktátu nemůže být dneska takovej problém. Jako přece nemůžu ho hned vynechat jenom proto, že je to dyslektik, nebo tak.“*

S finanční spoluúčastí, které se týkala otázka č. 9, bez výhrad souhlasí KP6, zatímco KP7 by školné zavedla jen pod podmínkou finanční pomoci studentům, kteří mají schopnosti vystudovat vysokou školu, ale pocházejí z nižších socioekonomických poměrů. KP8 odmítla školné se stejným odůvodněním jako KP3, kdy po vystudování vysoké školy, by byl člověk zadlužený. KP9 a KP10 považují školné za problematické a poukazují na zneužívání systému bezplatného školství. KP9, ačkoli se školným nesouhlasí, uvádí: *„Souhlasím, že je to jako nesmysl, ale má to i výhodu, zredukují se ty lidi, nebudou tu na veřejných, jen ty co nechtěj pracovat.“* Ačkoli KP10 poukazuje na

zneužívání bezplatného systému vzdělávání, zmiňuje i riziko zneužívání stipendijních programů pro talentované žáky, kteří pocházejí ze slabších socioekonomických poměrů. *„Na vejšku se u nás chodí ulejšvat, čerpat benefity systému, prodloužit si svoje mládí. To je všechno pěkný, já to vlastně čerpám taky, ale z hlediska vzdělanosti a školství by na vejšku měli jít jen ty, co tam fakt chtěj a co jsou na to dostatečně chytrý. Každý si rozmyslí, jestli zaplatit za něco, co dělat nechci. Chápu, ale i obavy, že dojde k překážce pro sociálně slabší studenty, kteří by chtěli, ale nemůžou, protože prostě nemaj peníze. Myslim si, že pokud by se třeba za ty peníze, co školy získávají právě z těch poplatků, tak z těch se můžou vytvořit testy, nebo talentovky, na základě kterých by tydle studenti dostali stipendium. Je jasný, že protože jsme v ČR, tak tím vznikne možnost, pro různý nekalý praktiky. Myslim si, že by byli vybíraný nakonec paradoxně studenti, co peníze maj, atd. různý podlácení, kamarád kšefty a tak.“*

V kontextu otázky č. 10 by pro KP10 byl spravedlivý systém vzdělávání postaven na základním principu, kdy každý, kdo chce, dostal šanci studovat. KP8 a KP9 akcentují rovnost výsledků a individuální přístup. KP8 dále uvádí: *„Jsme na VŠ a nemáme, nebo já osobně nemám ani základy. Ty děti by prostě měly mít právo na tu kvalitu.“* S výpovědí KP8 koresponduje i výpověď KP6, kdy uvádí: *„Určitě by každej měl mít všeobecněj přehled, co se týče základních věcí, přehled o tom jak to tu dřív bylo a tak, každej by měl mít právo na to, aby se to nějak dozvěděl.“* Z důvodu složitosti otázky KP7 neodpověděla.

4.2.3 Shrnutí

Na základě výše zmíněných výsledků, lze shrnout, jak studenti vysokých škol interpretují sociální spravedlnost ve vzdělávání a jaké zásady sociální spravedlnosti preferují.

Všichni komunikační partneři souhlasí s rovností příležitostí dosáhnout vzdělání a 8 z 10 komunikačních partnerů akcentovalo potřebnost rovnosti výsledků. 3 Komunikační partneři odmítli finanční spoluúčasť vysokoškolského vzdělávání. Pokud komunikační partneři souhlasili se školným na vysokých školách, tak tento souhlas nebyl s výjimkou KP6 bez výhrad. Komunikační partneři školné podmiňovali finanční pomocí pro schopné studenty z nižších socioekonomických skupin, nebo školné považovali za

jakousi „pojistku“ před zneužíváním bezplatného systému vysokého školství, kam lidé chodí, aby nemuseli pracovat.

Často se ve výpovědích (v 7 případech) komunikačních partnerů explicitně, či implicitně akcentovaly schopnosti, výkon, či snaha. Tyto skutečnosti, lze označit za zásadu každému dle zásluh (výkon, snaha) a za zásadu meritokratickou (schopnosti).

U 3 komunikačních partnerek se ve výpovědích objevil i názor o právu na kvalitní vzdělání. 2 komunikační partnerky (KP1 a KP5) ztotožnily sociálně spravedlivý systém vzdělávání se vzdělávacím systémem zavedeným v České republice, což zdůvodňovaly především jeho bezplatností.

Zřetelně je tedy komunikačními partnery akcentována zásada rovnosti příležitostí a rovnosti výsledků ve vzdělávání. Vedle těchto zásad je v poměrně hojné míře akcentována meritokratická zásada a zásada každému podle zásluh. V případě zavedení školného je kladen důraz na pomoc pro studenty ze socioekonomicky slabších poměrů po vzoru již zmíněné zásady rovnosti příležitostí, nicméně v případě bezplatného školství je spatřován problém zneužívání bezplatného systému.

4.3 Vnímání a interpretace sociální spravedlnosti

Komunikační partneři odpovídali na 10 otázek (otázky 11 - 20), které se věnovaly jednotlivým zásadám sociální spravedlnosti, ale také i sociální spravedlnosti v České republice. Otázka č. 11 zjišťovala, jaký mají komunikační partneři názor na dnešní situaci v České republice z hlediska sociální spravedlnosti. Otázka č. 12 obsahovala výrok Karla Marxe: *„Kapitál je kolektivním produktem a jen společnou činností mnoha členů společnosti, ba dokonce v krajním případě, jen společnou činností všech členů společnosti, může být uveden do pohybu. Kapitál není tedy osobní mocí, je mocí společenskou.“* Na základě tohoto výroku byla položena otázka týkající se zásady rovnosti výsledků. Otázka č. 13 zjišťovala, zda komunikační partneři považují příjmové nerovnosti mezi lidmi za sociálně spravedlivé. Na tuto otázku navazovala otázka č. 14, která po komunikačních partnerech vyžadovala určit, jestli existuje hranice příjmových nerovností, nebo jestli by tato hranice měla existovat. Otázka č. 15 zahrnovala výrok Roberta Nozicka: *„Každý jak se rozhodne, každému jak se rozhodnou jiní.“* Na základě

tohoto výroku se zjišťovala zásada oprávnění, definovaná již zmiňovaným Robertem Nozickem. Otázka č. 16 také zjišťovala názor na zásadu oprávnění, ale v kontextu dědictví. Otázka č. 17 se zabývala názory komunikačních partnerů na progresivní zdanění. Otázka č. 18 se věnovala životním potřebám. Cílem této otázky bylo zjistit, jaké životní potřeby by měl stát, či kdokoli jiný garantovat. Kritérii finančního odměňování a kritérii v poskytování sociálních dávek se zabývala otázka č. 19. Jako poslední byla položena otázka č. 20, týkající se modelu tzv. pevného dna a otevřeného stropu.

4.3.1 Ekonomický soubor

Tabulka 8: Vnímání a interpretace sociální spravedlnosti ekonomickým souborem

		KP1	KP2	KP3	KP4	KP5
Sociální spravedlnost v ČR		Není	Není	Je	Není	Je
Zásada rovnosti výsledků		Nesouhlasí	Nelze určit	Nesouhlasí	Nefunkční/ Nesouhlasí	Nesouhlasí
Příjmové nerovnosti		Spravedlivé	Spravedlivé	Spravedlivé v soukr. sekt./ Nespravedlivé mezi pohl.	Spravedlivé	Spravedlivé
Hranice příjmových nerovností		Souhlasí	Neodpověděla	Ne (soukr. sekt.)/Ano (veřej. sekt.)	Souhlasí	Nesouhlasí
Zásada oprávnění	Nozicka kontext	Problematická	Nesouhlasí	Nesouhlasí	Nesouhlasí/ sympatie	Nesouhlasí
	Kontext dědictví	Souhlasí	Souhlasí	Souhlasí	Souhlasí	Souhlasí
Progresivní zdanění		Souhlasí	Souhlasí	Ano mírné	Ano (např. od 40 000)	Nesouhlasí

		KP1	KP2	KP3	KP4	KP5
Právo na životní potřeby	Základní	Ano	Ano	Ano - podmíněno zásluhou	Ano	Ano – podmíněno zásluhou
	Jiné než základní	Studium	Ano	Nezmínil	Ano – podmíněno zásluhou	Nezmínila
Kritéria odměňování	V kontextu práce	Zkušenosti, vzdělání, výkon, schopnosti	Výkon, schopnosti	Výkon, vzdělání, odpovědnost	Výkon, odpovědnost	Vzdělání, zkušenosti
	V kontextu dávek	Potřeba, zásluha	Zásluha	Počet dětí, socioekon. status, druh zaměstnání	Plošné poskytování dávek + počet dětí	Zásluha
Model pevného dna a otevřeného stropu		Souhlasí	Souhlasí	Souhlasí	Souhlasí	Souhlasí

Zdroj: Vlastní výzkum

Ve výpovědích komunikačních partnerů ekonomického souboru ohledně sociální spravedlnosti v České republice byly zřetelné rozdíly. KP3 a KP5 si myslí, že se v sociálně spravedlivém systému nacházíme, když srovnávají Českou republiku se světem. V České republice je dle jejich názoru vypláceno více příspěvků, je zde zdarma školství, levné zdravotnictví a vysoká peněžní pomoc v mateřství. „*Samozřejmě jsou případy, jak jsou v televizi, jak někdo nemá nohy a oni mu příspěvek nedají, ale obecně u nás sociální spravedlnost je.*” Zbytek ekonomického souboru si myslí opak. KP1 je přesvědčena o zneužívání sociálních dávek a dále uvádí: „*Například zabezpečení dětských domovů je vysoké oproti některým chudším rodinám.*” KP2 explicitně zmiňuje romskou menšinu, která dostává spousta sociálních dávek, čímž jsou ostatní znevýhodněni. KP4 poukazuje spíše na nerovné zacházení v neformálních vztazích a na špatné nastavení dávek v kontextu motivace. „*Když mě bude bavit golf a půjdu na golfový hřiště, tak tam nezapadnu, když nemám mercedes, i když mě baví ten sport. To je to samý jako se systémem dávek, když jsi na pracáku tak si můžeš vydělat max.*”

nějakou částku, ale tu ti strhnou z té dávky, takže tě to nemotivuje vydělat si, takže nemáš rovnou příležitost s těma, který ty dávky maj.”

S Marxovým výrokem, buď komunikační partneři nesouhlasili, nebo ho považovali za nefunkční. Souhlasila pouze KP2. Podobně dopadla i zásada rovnosti výsledků, když byla zasazena do kontextu tohoto výroku. S rovností výsledků souhlasila opět jen KP2. „*Jinak s tím výrokem i s tím, že by jako všichni z toho měli mít nějaký podíl, souhlasím.*” Ovšem KP2, zde uvedla „*nějaký podíl*“ a s přihlédnutím k její odpovědi na následnou otázku, zda považuje za příjmové nerovnosti mezi lidmi za sociálně spravedlivé, kde tvrdí: „*Do určité míry je to spravedlivé, protože každé za určitou práci dostane určitéj podíl peněz, ale některé posty, konkrétně finanční manažeři získávají více peněžních prostředků za podle mě minimum práce.*“ a s přihlédnutím k tomu, že její ideologií je, jak uvádí: „*Aby si byli všichni sociálně rovni.*“ nelze s jistotou určit, zda by se zavedením rovnosti výsledků souhlasila. Ostatní komunikační partneři odmítli rovnost výsledků, odměny dle jejich argumentace jsou závislé míře rizika, podílu na výsledném produktu a odpovědností na jednotlivých pracovních pozicích. Například KP5 uvádí: „*Nemyslim si, že by to mělo bejt takhle braný, každé na tom má jinej díl na tom výslednym produktu, od toho se pak odvíjí i to kolik dostane peněz, že jo.*”

Otázka, zda komunikační partneři považují příjmové nerovnosti mezi lidmi za sociálně spravedlivé, částečně byla zodpovězena v předchozí otázce o rovnostech výsledků, nicméně, zde mohli komunikační partneři doplnit odpověď o další myšlenky. Všech 5 komunikačních partnerů považuje příjmové nerovnosti za spravedlivé. Avšak KP3 odmítl příjmovou nerovnost mezi pohlavím a dále uvádí: „*Ty stejný příjmy jdou třeba ve státní správě, ale určitě ne ve firmě, respektive v soukromym sektoru, kde každé podnik má jinou politiku, jiný rizika a tak, ale když se podíváme třeba na muže a ženy, tak tam je to špatně, tam prostě ženy maj menší příjmy a to je špatný.*” Zbytek komunikačních partnerů příjmové nerovnosti jako spravedlivé zdůvodnili rozdílným vzděláním, výkonem, jinými zkušenostmi, či rozdílnou odpovědností.

Na otázku, zda existuje, nebo by měla existovat hranice příjmové nerovnosti, odpovídali pouze komunikační partneři, kteří v předchozí odpovědi považovali za

sociálně spravedlivou příjmovou nerovnost mezi lidmi. V ekonomickém souboru tudíž byla otázka určena pro všechny komunikační partnery, nicméně KP2 odmítla odpovědět. S existencí hranice příjmové nerovnosti souhlasí KP1, KP4 a částečně KP3. Zatímco KP1 nedokáže určit tuto hranici, tak KP4 tvrdí: *„Měla by existovat hranice, ale ta hranice neexistuje, mělo by to být maximálně 2x nebo 3x víc, ale ne 250 000,- za měsíc.“* KP3 zastává názor, který koresponduje s jeho předchozí odpovědí. Souhlasí s příjmovou hranicí ve veřejném sektoru, ale nikoli v soukromém, kde si každá firma rozhoduje, jak chce a každý se rozhoduje, zda v té firmě chce pracovat. S existencí hranice nesouhlasí KP5. *„Já si myslím, že by neměla být. Nemůžeš říct, že by manažeři měli mít padesát tisíc, když to bude celosvětová firma, tak ten manažer nebude chtít padesát tisíc, bude chtít víc.“*

S výrokem Roberta Nozicka, který se týkal zásady oprávnění, nesouhlasili 4 komunikační partneři. Pouze KP1 poukázala na komplikovanost výroku. *„Je to hrozně subjektivní, když bych měla hodně peněz, tak bych nechtěla, aby se na tom někdo přizívoval, ale kdybych se dostala do situace, kdy bych neměla nikoho blízkého a byla bych na tom špatně tak nezbyde nikdo jiný než stát, proto je to subjektivní podle toho v jaký situaci se zrovna nacházíš.“* Určitou sympatii k výroku vyjádřil KP4, nicméně poté označil výrok za nefunkční, jelikož by lidé nebyli dostatečně solidární s ostatními. *„Důchodci by například neměli ani korunu.“* Na nedostatečnou solidaritu poukázali implicitně 4 komunikační partneři. Například KP3 akceptuje úlohu státu při rozhodování o tom, co je potřeba a dodává: *„V případě, že by se člověk sám rozhodoval jak přerozdělovat svoje zdroje, tak by docházelo k černému pasažérství, někdo by nechtěl přispívat na osvětlení i když tam ta lampa svítí.“* a KP5 tvrdí: *„Tento výrok asi funkční nebude a ani by asi nikdy nebyl, když si vezmu, jaký lidi jsou, tak tohle je bez totální existence.“* Akcent na potřebnost přerozdělování, jako odmítnutí Nozickovo výroku kladla KP2. *„Daně jsou podle mě správná věc – do určité míry – protože z daní se platí školství, zdravotnictví, sociální pomoc, armáda, to je v pořádku.“*

Zatímco se zásadou oprávnění v kontextu Nozickova výroku nesouhlasili téměř všichni, tak s touto zásadou v kontextu dědictví naopak souhlasí všech 5 komunikačních partnerů. Podle KP2 panují i nelegitimní praktiky v rámci řízení o dědictví, kdy jak

uvádí: „Pokud je dědická smlouva není co řešit, ale nesouhlasím s propadnutím veškerého majetku státu, když není žádnéj dědic. Podle mě by to mělo být rozdělený mezi rodinu, podle první skupiny o dědictví a dalších skupin. Dneska, ale co vim, tak to funguje i tak, že když máš například lukrativní pozemek a nemáš příbuzný v první skupině, tak se to někde založí a časem to propadne státu a další příbuzný se ani nezjišťujou.“ Stejně jako KP2 nesouhlasila s propadnutím majetku státu, tak i KP4 a KP5 považují za nespravedlivé, či nesprávné, pokud by majetek měl propadnout státu.

S progresivním zdaněním nesouhlasí jediná KP5. „Když si to vezmeš, tak 10 % si odvedeš z deseti tisíc. Ale bohatší ze 100 000 odvede mnohem víc. Takže bych progresivní zdanění nezaváděla.“ Ostatní komunikační partneři s progresivním zdaněním souhlasí. S mírným progresivním zdaněním souhlasí KP3 a s progresivním zdaněním od určité částky souhlasí KP4. „Například do 40 000 by měla být ta sazba obdobná, a až potom by měla stoupat.“ KP2 poukazuje na spotřební daň a DPH, kdy pro lidi s nižšími příjmy jsou tyto daně více zatěžující, než pro lidi s vyššími příjmy proto by progresivní zdanění zavedla. „Lidi, který maj nižší příjmy, tak větší část příjmu jde na daně jako spotřební a DPH. Když si kupujou například jídlo, tak pro ně je ta daň obrovská, ale když si to jídlo koupí bohatěj člověk, tak pro něj osobně ty daně jako DPH a spotřební tolik nejsou.“

Podle všech komunikačních partnerů v ekonomickém souboru by měl mít každý právo na poskytování základních životních potřeb, ale KP5 a KP3 poskytování základních potřeb podmiňuje iniciativou, například snahou shánět si práci. Je zde tedy akcent na zásluhovou zásadu. Na nějaké jiné, než základní životní potřeby má člověk právo dle názoru KP1 a KP2, kdy KP1 považuje za další garantované právo, právo na studium a KP2 je toho názoru, že člověk by měl mít právo na další potřeby, nicméně při rozhovoru si nedokázala vybavit na jaké. KP4 další životní potřeby podmiňuje snahou člověka. „Stát by to měl poskytovat a měl by to být právě stát, anebo potom neziskovej sektor, určitě by na tyhle potřeby člověk měl mít právo. A na nějaký jiný? No to by záleželo na aktivitě člověka, když by chtěl parazitovat tak to je nesmysl, aby mu někdo něco dával navíc.“ KP3 dále uvedl: „Člověk má dál právo na ty základní práva jako je život, vyznání, majetek a tak.“ Jelikož zmíněná práva spadají do základních občanských

práv, která nebyla předmětem otázky, považují za vhodné tyto práva do výsledků nezahrnovat.

Předposlední otázka zjišťovala, dle jakých kritérií by měl být člověk odměňován v kontextu práce a v kontextu poskytování sociálních dávek. Odměňování v kontextu práce je nejčastěji závislé podle komunikačních partnerů na výkonu, který zmínili 4 komunikační partneři a na vzdělání, které zmínili 3 komunikační partneři. Dále komunikační partneři zmiňovali zkušenosti a schopnosti. S přihlédnutím k otázce č. 12, která se týkala zásady rovnosti výsledků, lze konstatovat, že KP3 a KP4 zmínili rozdílnou odpovědnost na různých pracovních pozicích, jako odůvodnění nesouhlasu s touto zásadou. Lze tudíž míru odpovědnosti také zahrnout do výše zmíněných kritérií. Odměňování v kontextu sociálních dávek je podle 2 komunikačních partnerů závislé na minulém zaměstnání, zda vůbec člověk v minulosti pracoval a KP5 ještě doplňuje „*a za kolik peněz*“ člověk pracoval. Skutečnost minulého zaměstnání lze označit za morální zásluhu, o které hovoří Rawls, stejně tak můžeme za zásluhu označit snahu hledat si zaměstnání, kterou zmiňuje KP2. Potřebu jako kritérium zmínila pouze KP1. Zatímco KP2 odmítla závislost dávek na počtu dětí, KP3 a KP4 tuto závislost dávek akcentovali. Ojedinele se objevoval názor s plošným zavedením dávek, názor poskytovat dávky dle socioekonomického statusu, či závislost dávek na vykonávaném zaměstnání (zda je například více rizikové, zdravotně závadná, fyzicky, či psychicky náročná, apod.).

Všichni komunikační partneři souhlasili s modelem pevného dna a otevřeného stropu. Jediné tvrzení KP1 bylo poněkud problematické. „*Jo to je rozumný si myslím. I když zase jako, je to zase subjektivní, když mám já to pevný dno, tak si myslím, že by mi do toho stát neměl zasahovat.*” Z mého vysvětlení totiž nijak nevyplývá, nutnost zásahu státu, pokud si sám člověk zajišťuje pevné dno. KP4 poukazuje na riziko otevřeného stropu, když uvádí: „*Tak s tímle systémem souhlasím, protože každé se může dostat do situace, že bude potřebovat pomoc, americké sen moc nefunguje, ale každé se může vypracovat pílí, i když to dneska moc o pílí není, jsou tu různý kamarádi, známý a takový ty kliky, spíš to dno k tomu bych se upínal.*”

4.3.2 Soubor pomáhajících profesí

Tabulka 9: Vnímání a interpretace sociální spravedlnosti souborem pomáhajících profesí.

		KP6	KP7	KP8	KP9	KP10
Sociální spravedlnost v ČR		Není	Není	Není	Není	Není
Zásada rovnosti výsledků		Nelze určit	Nesouhlasí	Nelze určit	Nelze určit	Nesouhlasí
Příjmové nerovnosti		Spravedlivé/ Nespravedlivé mezi pohl.	Spravedlivé/ Stejně profese nespravedlivé	Nespravedlivé	Nespravedlivé	Spravedlivé
Hranice příjmových nerovností		Souhlasí	Souhlasí	X	X	Nesouhlasí
Zásada oprávnění	Nozicka kontext	Nesouhlasí	Nesouhlasí	Nesouhlasí	Neví	Sympatie
	Kontext dědictví	Souhlasí	Souhlasí	Ambivalentní postoj	Ambivalentní postoj	Souhlasí
Progresivní zdanění		Nesouhlasí	Souhlasí	Problematické	Souhlasí	Nesouhlasí
Právo na životní potřeby	Základní	Ano	Ano - podmíněno zásluhou	Ano	Ano	Ano - podmíněno zásluhou
	Jiné než základní	Ne	Ne	Ne	Nezmínila	Zdraví, vzdělání, kultura
Model pevného dna a otevřeného stropu		Souhlasí	Souhlasí	Souhlasí	Souhlasí	Souhlasí
Kritéria odměňování	V kontextu práce	Výkon, vzdělání, zásluha	Výkon, vzdělání	Výkon, schopnosti	Výkon, vzdělání, zásluha, schopnosti	Výkon, schopnosti
	V kontextu dávek	Potřeba, Zásluha	Zásluha	Potřeba	Zásluha	Potřeba

Zdroj: Vlastní výzkum

Všichni komunikační partneři v souboru pomáhajících profesí se negativně vyjádřili k pojetí sociální spravedlnosti v České republice. KP10 sice nedokázala

konkrétně určit příklady sociální nespravedlnosti, ale hovořila o jakémisi pocitu a tušení, kdy nespravedlnost je všude kolem ní. Zatímco KP9 zmínila systém, který diskriminuje Romy a konkrétně uvedla bytovou politiku, 3 komunikační partneři byli přesvědčeni o opaku. Například KP6 tvrdí: *„Romové jsou tady tolerovaní, i když si to nezaslouží, chovají se k nám jako k občanům hrubě, nerespektují zákony, naše normy a prostě jim to prochází.“* Podobně se vyjádřila i KP7 a KP8. Dle KP7 jsou dávky přiznávány těm, co si je nezaslouží, nebo je nepotřebují, konkrétně tím KP7 myslí *„cikány, nebo ty co jako bolí hlava a dostanou 2. stupeň.“* (Zde je myšlen 2. stupeň závislosti osoby, při stanovování výše příspěvku na péči. Pozn. autora), zatímco například matkám samoživitelkám a postiženým se dávky dle KP7 nepřiznávají, nebo se k nim dostávají se zpožděním. Podle KP8 Romové mají výhody, mají na všechno právo a mají vysoké dávky a dodává: *Ale to nejsou jen Romové, jsou to socky obecně. A rodiny, který se staraj o děti a pracujou, tak těm stát nepřidá.“*

Ačkoli s Marxovým výrokem a se zásadou rovnosti výsledků v otázce č. 12 souhlasili 3 komunikační partneři, jejich následné výpovědi s touto zásadou nekorespondovaly. KP6 souhlasila jak s výrokem, tak i se zásadou rovnosti výsledků, nicméně v následné otázce, která se dotazovala, zda jsou spravedlivé příjmové nerovnosti mezi lidmi, uvádí: *„Ale co se týče třeba jako různých profesí, tak tam je to spravedlivý, proto přece studuju ty školy, že jo.“* Výpovědi KP8 a KP9 považují za problematičtější. Obě dvě komunikační partnerky souhlasí s Marxovým výrokem, souhlasí se zásadou rovnosti výsledků (ačkoli KP9 neví, zda by taková rovnost výsledků fungovala) a považují příjmové nerovnosti za nespravedlivé. Nicméně v otázce č. 19, která se dotazuje na kritéria odměňování, obě komunikační partnerky uvádějí schopnosti a výkon. KP9 zmiňuje v těchto kritériích i snahu, na což lze nahlížet jako na zásadu každému podle morálních zásluh. *„Vzdělání, schopnosti, výkon a taky to, jak se i snaží, někdo se snažit nemusí a má vzdělání a bere víc peněz, než ten, co se snaží jak bejk.“* Na základě výše zmíněných skutečností, lze předpokládat, že ačkoli komunikační partnerky se vyjadřují k rovnosti výsledků kladně, nelze určit, zda by se zavedením takové zásady výsledků souhlasily. Ostatní zásadu rovnosti výsledků odmítly.

Příjmové nerovnosti mezi lidmi považovaly za sociálně nespravedlivé KP8 a KP9. Na příjmové nerovnosti mezi pohlavími upozornila jako na nespravedlivé KP6, nicméně příjmové nerovnosti mezi různými profesemi považuje za spravedlivé. Stejně tak KP7 považuje mezi různými profesemi příjmové nerovnosti za spravedlivé, dále se zamýšlí nad příjmovými nerovnostmi u stejných profesí, kdy uvádí: „*Možná stejný profese jo, jako když máš dělníka a dělníka, nebo manažera a manažera, tak tam by to mělo být stejné.*” Za nespravedlivé nepovažuje příjmové nerovnosti ani KP10.

Na otázku, zda existuje, nebo by měla existovat hranice příjmové nerovnosti, odpovídali pouze komunikační partneři, kteří v předchozí odpovědi považovali za sociálně spravedlivou příjmovou nerovnost mezi lidmi. V souboru pomáhajících profesí tedy 3 komunikační partnerky. Hranice by měla existovat dle KP6 a KP7. Zatímco KP7 usoudila, že lze těžko takovou hranici určit, KP6 si myslí: „*kdyby to mělo jít do statisíců tak určitě.*” Příjmovou hranici si nedokáže představit KP10, která považuje lidskou odměnu podmíněnou určitým výkonem, či zásluhou. Pokud je výkon a zásluha vysoká nelze dle KP10 stanovit hranici pro odměňování.

Se zásadou oprávnění definovanou Nozickem nesouhlasí téměř žádná komunikační partnerka, pouze KP9 si není touto zásadou jistá a neví, zda by taková zásada mohla fungovat. 3 komunikační partnerky odmítly tuto zásadu, když poukázaly na sobeckost lidí a KP6 akcentuje potřebu autority, která rozhodne, jak přerozdělovat určitou částku peněz. Například KP7 uvádí: „*Žijeme v sobeckém světě proto tohle ne.*” A KP8 dodává: „*Já si myslím, že by to nefungovalo, lidi jsou dneska strašně lakomý, nebudou se chtít dělit s ostatními.*” Za zajímavou považují výpověď KP10, která vykazuje sympatie k této Nozickovo zásadě oprávnění, nicméně s poukazem na sobeckost lidí v ČR si myslí: „*Nakonec nezbyde nic jiného, než aby to z nás stát prostě vytáhnul*” Lze zmínit skutečnost, že KP10 poukazuje na sobeckost lidí v ČR, nikoli na sobeckost všech lidí. „*Ráda dám peníze na vzdělání lidem, který jsou hendikepovaný a potřebují různý příspěvky, lidem co zkrátka práci z důvodu hendikepu nenajdou, i když se budou snažit sebevíc. Jenže to je prostě můj názor a myslím, že jsem dobře vychovaná, nejsem lakomá, ale obávám se a teď teda fakt si netroufnu říct kolik %, ale že většina Čechů ne.*” A dále KP10 uvádí u otázky týkající se progresivního zdanění: „*Pokud mám*

peníze navíc a cejtím to jako svojí povinnost, což bych měla, že jo, tak je dám jako podporu, nebo sponzorskou dar, ale ne proti vlastní vůli na daních. Takhle to normálně funguje v jiných zemích, kde ty podnikatelé přispívají na ten občanský sektor a na ty potřebný, jenže my tu zase jsme, jak někde na Klondajku, tady nevím, jestli to bude fungovat.”

S dědictvím jako legitimním prostředkem nabytí majetku souhlasí 3 komunikační partnerky. Například KP7 nechápe, proč by dědictví mělo propadnout státu. KP8 a KP9 nevidí problematiku tak jednoznačně a jak uvádí KP9: *„Má to dvě strany mince.“* KP8 k tomu dodává: *„Na jednu stranu, ten kdo nemaká a spadne mu do klína byt, tak to je nespravedlivý. Vem si starý rodiče, o který se děti nestarají a šoupnou je do důchodů a pak schrábnou jejich majetek, to je hrozný.“* Je zde zřetelný akcent na morální zásluhu, kdy člověk si nezaslouží dědictví, když například odmítá pečovat o své rodiče.

U otázky na progresivní zdanění, docházelo mezi komunikačními partnery ke značným rozdílům ve výpovědích. Jednoznačně nesouhlasí pouze KP10. Naopak jednoznačně souhlasí KP7 a KP9. S progresivním zdaněním sice KP6 nesouhlasí, ale poukazuje na problém nelegitimního nabytí bohatství: *„Otázka jak k těm penězům jakýma prostředky přišel, ale to my určitě nezjistíme, takže by byla blbost, aby platil víc než nějaký dělník.“* Problematiku nelegitimního nabytí bohatství vnímá i KP8. *„Zase to má dvě strany, pokud zbohatneš poctivě, tak bych mu nechala stejnou sazbu, ale jestli to někde nakrade, tak bych mu dala vyšší sazbu.“* Dále KP8 poukazuje na prospěšnost pro společnost. *„Proč by firma a ten co to vlastní a má 15 zaměstnanců měl platit vyšší sazbu, než firma, která má zaměstnance jednoho.“*

Všechny komunikační partnerky se shodly na právu na základní životní potřeby. Nicméně KP8 podmiňovala toto právo časem, když uvádí: *„Jo měl by mít, ale po určitém čase, pak tu vznikají ty sociální.“* A KP10 a KP7 podmiňují tyto potřeby vlastní aktivitou člověka, kdy KP10 by více akcentovala tuto odpovědnost za vlastní život. *„Prostě že si ten člověk bude hledat práci, bude mít tu iniciativu participovat.“* Kromě KP10 nikdo nevedl žádné další životní potřeby, na které by člověk měl mít právo. *„Ty další, který by měly být i garantovaný, tak zdravotní péče, vzdělání a kultura, myslím tím příspěvky na divadlo, popřípadě nějaký semináře a tak dále.“*

Předposlední otázka zjišťovala, dle jakých kritérií by měl být člověk odměňován v kontextu práce a v kontextu poskytování sociálních dávek. V kontextu práce komunikační partnerky v některých případech explicitně kritérium nevyjádřily, nicméně ve výpovědi bylo implicitně obsaženo. Například KP8 uvádí: „*Nějakej manažer může dělat h.... a bere víc, jak něktej dělník, kterej maká.*“, což považuji za vyjádření výkonu. Některé komunikační partnerky vyjádřily též snahu, či píli, což jsem označil souhrnně jako morální zásluha, či jako zásluha. Stejně tak považuji za zásluhu výpověď KP7 a KP9, když odpovídaly na odměňování v kontextu sociálních dávek. KP7 k tomu uvádí: „*Jestli odváděl poctivě daně a všechno přiznával*“ a KP9 pokračuje: „*Podle chování, podle toho, že si těch dávek bude člověk vážit.*“ Výkon zmínily všechny komunikační partnerky. Dále 3 komunikační partnerky zmínily vzdělání, 3 schopnosti a 2 morální zásluhu. V odměňování v kontextu poskytování sociálních dávek zmínily potřebu 3 komunikační partnerky. V rámci potřeby by však měla sociální dávka být v takové výši, aby dle KP10 uspokojila pouze základní úroveň potřeb. „*Prostě ne na zlatej schodolez, ale standardní klasickej schodolez, kterej dostatečně splní svoji funkci.*“ Dále KP8 tvrdí, aby dávka byla využita na konkrétní věc, na kterou dávku dostal, nikoli například na alkohol. Dále 3 komunikační partnerky zmínily, taková kritéria, která lze označit za zásluhu, či morální zásluhu (délka předchozího zaměstnání, poctivý odvod daní, chování, apod.). KP7 si považuje za vhodné, aby si člověk, který má peníze spořil. „*Než například ztratil tu práci, když měl velkej příjem, tak si měl našetřit a měl myslet na zadní vrátka přece.*“ Je zde zřetelný akcent na odpovědnost samotného člověka za zabezpečení, při sociální události.

Poslední otázka se týkala modelu pevného dna a otevřeného stropu, s kterým souhlasily všechny komunikační partnerky. KP8 dokonce samotný model ztotožnila se sociální spravedlností. „*To je dobrý, to se mi líbí, dobrej dělník se díky tomu otevřenému stropu může dostat až na ředitele, to je právě ta sociální spravedlnost tohle.*“ Podobně reagují všechny komunikační partnerky např. KP6 uvádí: „*Todle je určitě dobrá věc. Ten člověk se má aspoň od něčeho odrazit, že jo. Ten člověk něco má a může na tom nějak stavět, že jo a pak už je to na něm jak s tím naloží.*“

4.3.3 Shrnutí

S ohledem na cíle práce nejdříve shrnu zásadu oprávnění, posléze zásadu rovnosti výsledků a nakonec se budu věnovat sociální spravedlnosti jako celku.

Zatímco zásadu oprávnění dle Roberta Nozicka velká většina komunikačních partnerů odmítla, tak naopak se zásadou oprávnění v kontextu dědictví souhlasili všichni komunikační partneři, ale KP8 a KP9 považovali dědictví z části za problematické. Se zásadou oprávnění dle Nozicka nesouhlasilo 7 komunikačních partnerů, přičemž se často odvolávali na nedostatečnou solidaritu mezi lidmi, či na sobectví. KP7 se například o Nozicka výroku „*Každý jak se rozhodne, každému jak se rozhodnou jiní.*“ vyjadřuje jako o nesmyslném výroku a KP3 ihned v první větě připodobnil zásadu k černému pasažérství, kdy lidé by nechtěli přispívat na veřejné statky. KP9 neví, zda by mohla tato zásada fungovat a KP1 ji považuje za problematickou z hlediska subjektivity, kdy vychází z předpokladu sobeckého jedince, který zvyšuje vlastní užitek. KP10 a KP4 vyjadřují k této zásadě známky sympatie, nicméně v důsledku sobectví, považují za nutný zásah státu, či ustanovení norem. Zásada oprávnění v kontextu dědictví se těšila mezi komunikačními partnery veliké oblibě. Někteří komunikační partneři se vyjádřili o dědictví jako o základním obecném právu, základní věci v životě, či přirozenosti. Pouze 2 komunikační partnerky, KP8 a KP9 si myslí, že dědictví může mít i „druhou stranu mince“, například pokud děti nepečují o své rodiče a přesto získají dědictví.

Výsledky ohledně zásady rovnosti výsledků jsou zajímavé. Zatímco v ekonomickém souboru (kromě KP2, u které je výpověď problematičtější, jak uvedu níže) se o rovnosti výsledků vyjádřili negativně 4 komunikační partneři, v souboru pomáhajících profesí to byly pouze 2 komunikační partnerky. Ti, kteří interpretovali zásadu negativně, poukazovali na odlišnou míru rizika, na odlišný podíl na výsledném produktu, na odlišnou odpovědnost na jednotlivých pracovních pozicích, či na odlišné vzdělání. U KP2, KP6, KP8 a KP9 je interpretace této zásady poněkud problematičtější, jelikož se k zásadě rovnosti výsledků sice vyjádřily kladně, ale odpovědi v ostatních otázkách nenasvědčovaly tomu, že by tyto komunikační partnerky souhlasily s tím, aby: „*Člověk měl právo na stejný výnos a odměnu z kolektivního bohatství, bez ohledu na to,*

jaký byl jeho vklad.”, jak bylo uvedeno v otázce. Komunikační partnerky totiž jako kritéria pro odměňování v kontextu práce uvedly například, vzdělání, výkon, či zásluhu, či schopnosti a KP2 i KP6 souhlasily s příjmovými nerovnostmi mezi lidmi. I přes tato fakta, je zde zřejmá korelace s konceptem všeobecného základního příjmu, který je postaven na tom, že úplně každý člověk by měl pravidelně dostávat stejnou částku a poté je pouze na jeho vlastní svobodné vůli, zda bude získávat další finanční prostředky svým úsilím. Tento model je tedy rozdílný od modelu pevného dna a otevřeného stropu, kde pomoc člověk získá na základě potřeby. Podobně vnímám i výpověď KP4, kdy sice se zásadou rovnosti výsledků nesouhlasí, ale odměňování v kontextu dávek by nastavil plošně, kdy by nezáleželo na vzdělání, či minulém zaměstnání. Přidával by například pouze podle dětí.

Na otázku, co je sociální spravedlnost, komunikační partneři zmiňovali redistributivní funkci, či rovnost práv, bez ohledu na náboženství, příjem, či národnost. Soubor pomáhajících profesí se s pojmem sociální spravedlnost setkal při svém studiu častěji než ekonomický soubor, i přesto některé respondentky ze souboru pomáhajících profesí odpovídali poněkud tautologicky, kdy například sociální spravedlnost je dle KP8 právo na spravedlivý život. Všichni komunikační partneři interpretovali pevné dno a otevřený strop pozitivně, stejně tak i zásadu oprávnění v kontextu dědictví komunikační partneři interpretovali pozitivně, pouze 2 komunikační partnerky vnímaly dědictví ambivalentně. V rámci odměňování v práci byl často zmiňován výkon, vzdělání a schopnosti, což lze označit za meritokratickou zásadu. V rámci odměňování v kontextu dávek byla často zmiňována potřeba, či zásluha. V 6 případech také komunikační partneři souhlasili s progresivním zdaněním.

Pokud vezmeme v úvahu všechny odpovědi, lze zobecnit, že komunikační partneři nejvíce ztotožňují sociální spravedlnost s modelem pevného dna a otevřeného stropu, kdy pevné dno je podmíněno potřebou a zásluhou a při otevřeném stropu je nejvíce akcentována meritokratická zásada. Model pevného dna a otevřeného stropu doplňuje zásada oprávnění v kontextu dědictví, kdy se rodina stává uznávaným subjektem sociální politiky. Schéma 1: Interpretace sociální spravedlnosti VŠ studenty přikládám do přílohy č. 2.

5 DISKUZE

Svůj výzkum jsem zaměřil na interpretaci a vnímání jednotlivých zásad sociální spravedlnosti vybranými respondenty, abych naplnil cíle, které jsem si stanovil. V rámci této kapitoly se zaměřím na srovnání výsledků s odbornou literaturou.

Hlavním cílem bylo zjistit, jak v rámci sociální politiky interpretují vysokoškolští studenti princip sociální spravedlnosti.

Anzenbacher (1991, s. 212) ve svém výroku o roli státu uvádí: „*Stát má zaručovat sociální, kulturní a hospodářské podmínky seberealizace svých občanů. To se děje v sociální, kulturní a hospodářské politice. Přitom působí subsidiárně (podpůrně), tj. podporuje a doplňuje rodiny a společenské síly.*“ Tento výrok koreluje s modelem pevného dna a otevřeného stropu, o kterém hovoří Francová a Novotný (2008). Na uvedený výrok reagovali všichni komunikační partneři pozitivně. Pevné dno studenti podmiňují potřebou a zásluhou a u otevřeného stropu nejvíce akcentují meritokratickou zásadu. Všichni komunikační partneři souhlasí s nárokem lidí na základní životní potřeby, přičemž KP4 doplňuje: „*Stát by to měl poskytovat a měl by to být právě stát, anebo potom neziskovej sektor.*“ Ačkoli se komunikační partneři často vyjádřili k intervenci ze strany státu při poskytování jiných než základních životních potřeb negativně, všichni souhlasili s rovností příležitostí ve vzdělávání. Proto se domnívám, že jejich výpovědi jsou v korelaci s Anzenbacherovým výrokiem ohledně záruky kulturních i sociálních podmínek. V souvislosti s dílčím cílem „c)“, který se zaměřoval na zásady sociální spravedlnosti ve vzdělávání, lze poukázat na akcent rovnosti příležitostí ve vzdělávání, i při případném zavedení školného. I když část komunikačních partnerů souhlasila s finanční spoluúčastí na vysokých školách, podmiňovali tuto spoluúčast pomocí studentům pocházejících ze socioekonomicky slabších poměrů. Ve vzdělávání komunikační partneři dále zdůrazňovali zásadu rovnosti výsledků, meritokratickou zásadu a zásadu každému podle zásluh. Část Anzenbacherovo výroku o subsidiárním působení státu také koresponduje s výpovědi komunikačních partnerů, kteří akcentovali model pevného dna a otevřeného stropu, přičemž v rámci otevřeného stropu kladli důraz na meritokratickou zásadu. Pregnantně

vystihla roli státu KP10, když uvádí: „*Stát by měl být náš rádce, měl by nám pomoci v nejhorší nouzi, ale neměl by být naše chůvička.*” Stát dle Anzenbachera (1991) pouze podporuje a doplňuje rodinu a společenské síly, což koresponduje i s výpovědí komunikačních partnerů, kteří rodinu uznávají jako samostatný subjekt sociální politiky, jelikož všichni považují dědictví v rámci zásady oprávnění za legitimní prostředek nabytí bohatství. Ačkoli by bylo příliš zjednodušující označit z důvodu existence dědictví, rodinu jako subjekt sociální politiky, lze tvrdit, že dědictví je dílčí částí celého komplexu funkcí rodiny. Například KP10 k dědictví uvádí: „*No jasně, že jo. Já chci taky budovat firmu, majetek a tak dál, abych zajistila sebe, moje rodiče a taky samozřejmě moje děti. Stejně jako to dělají moji rodiče.*” Zde bych se rád pozastavil, protože si myslím, že by mohlo být zajímavé vyvolat mezi studenty diskuzi o tom, do jaké míry je dědictví spravedlivé. Na základě mých zkušeností předpokládám, že větší počet studentů s dědictvím bude souhlasit, nicméně lze podat námitku, kterou uvádí Pinçon, Pinçon-Charlot (2003 In: Keller 2011a, s. 77): „*Příslušníci horních vrstev hovoří sice o zákonech trhu, konkurenci a soupeření, v jejich situaci to však nedává příliš smysl. Právě oni vděčí za své postavení mnohem více dědictví, než svým osobním zásluhám. V prostředí, kde všichni zdědili svoji pozici, anebo se ji chystají přenést na své potomky, je na ideji osobního výkonu a úspěchu cosi nevhodného.*“ Na podobný problém narazila při své odpovědi i KP8, když uvedla: „*Na jednu stranu, ten kdo nemá a spadne mu do klína byt, tak to je nespravedlivý.*”

V rámci naplnění dílčího cíle „b)“ jsem se hlouběji zaměřil na zásadu rovnosti výsledků. Po analýze výsledků, které se týkaly této zásady, lze konstatovat, že komunikační partneři, buď nesouhlasí se zásadou rovnosti výsledků, kdy každý člověk by měl mít stejné příjmy, jak tuto zásadu pojímal například Karl Marx, nebo nelze z jejich výpovědí přesně určit, zda by se zavedením takto pojaté zásady rovnosti výsledků souhlasili (4/10 komunikačních partnerů). I přes to polovina komunikačních partnerů v odpovědích implicitně zmínila koncept všeobecného základního příjmu, jak jsem uvedl výše v oddíle 4.3.3 a to navzdory faktu, že jsem se na tento koncept nedotazoval. Tento koncept kombinuje zásadu rovnosti výsledků a zásadu rovnosti příležitostí, se zásadou meritokratickou a zásadou každému podle zásluh, kdy každý

člověk dostává stejně a je pouze na něm, zda mu bude tato částka stačit. Jak tvrdí Philippe Van Parijs (2007, s. 31), který je dnes hlavním propagátorem všeobecného základního příjmu: „*Pokud Vám jde doopravdy o svobodu, poskytněte lidem základní příjem. Konkrétně navrhuji, že by měl být každému vyplácen univerzální základní příjem na úrovni životního minima.*“ A dále uvádí: „*Hlavní argument obhajující zavedení univerzálního základního příjmu je založen na hledisku spravedlnosti. Jsem přesvědčen, že naše instituce by měly být uspořádány takovým způsobem, aby co nejlépe zajišťovaly reálnou svobodu pro všechny.*“ (Parijs, et. al., 2007, s. 41). Ačkoli nelze tvrdit s jistotou, zda by tito komunikační partneři interpretovali všeobecný základní příjem pozitivně, byly v jejich výpovědích značné náznaky korelující s tímto konceptem. Určitě bych proto považoval za zajímavý výzkum na téma všeobecného základního příjmu. Komunikační partneři spadající do ekonomického souboru odmítli zásadu rovnosti výsledků čteněji (4/5 komunikačních partnerů), oproti souboru pomáhajících profesí (2/5 komunikačních partnerek). Toto odmítnutí komunikační partneři z ekonomického souboru zdůvodňují tím, že každý druh práce nese jiné riziko, odpovědnost, vzdělání, či každý vykoná odlišný podíl na výsledném produktu. Tento postoj dle mého vyplývá ze samotného zaměření vysokoškolského studia, kdy komunikační partneři z ekonomického souboru více vnímají realitu podnikatelského prostředí v kontextu tržního hospodářství, kde často pracovník na vyšší pozici nese vyšší míru odpovědnosti, či se po něm vyžaduje vyšší vzdělání. Tato realita podnikatelského prostředí je při studiu na ekonomických oborech více akcentována, než u studentů pomáhajících profesí, kde tuto zásadu odmítly pouze 2 komunikační partnerky, přičemž KP10 je sama z podnikatelského prostředí: „*Musim říct, že jako dceři podnikatelů mi to vůbec nevoní.*“ U KP2, která jako jediná rovnost výsledků neodmítla, je souhlas s touto zásadou zřejmě ovlivněn její ideologií, ke které uvedla: „*Aby si všichni byli sociálně rovni – to je moje ideologie.*“ Ostatní komunikační partneři z ekonomického souboru žádnou jim blízkou ideologii neuvedli, pouze KP3 tvrdil, že z každé ideologie má „něco“. Tento fakt přisuzuji postmodernímu myšlení, kdy neexistuje žádné „velké vyprávění“, jak například uvádí Blecha (2002). Ze získaných údajů je patrné, že na vnímání zásady rovnosti výsledků naopak nehrály roli

příjmy rodičů, což jsem nepředpokládal. Například KP8, jejíž oba rodiče pobírají 40 000 – 45 000 Kč, vykazovala ve výpovědích vyšší míru egalitářství, než ostatní respondenti, jejichž rodiče mají příjmy nižší. Můj předpoklad vycházel ze skutečností, na které například upozorňují autoři jako Keller (2011a, 2011b), Hauser (2007), Hrubec (2011), apod., kdy bohatší lidé vytvářejí privilegované čtvrti a nechtějí se zřeknout svého bohatství, které neustále narůstá, čímž se prohlubuje sociální propast. Nutné však upozornit, že tito autoři hovoří o lidech, jejichž příjmy jsou několikanásobně vyšší, než 45 000,- Kč.

Zatímco rovnost výsledků v odměňování je u komunikačních partnerů sporným tématem, rovnost výsledků ve vzdělávání, o kterém hovoří Greger (in Matějů, Straková, Veselý, et. al., 2010) je kromě 2 komunikačních partnerů přijímaná kladně. Tento koncept rovných výsledků ve vzdělávání reaguje na individuální zvláštnosti a potřeby dětí. Greger dále upozorňuje na skutečnost, kdy nelze očekávat od každého dítěte stejné výsledky a stejné schopnosti a nelze od každého dítěte očekávat vysvědčení s vyznamenáním, ale lze očekávat osvojení si funkčního minima, které umožňuje dítěti se dále vzdělávat, formou celoživotního učení, realizovat vlastní zájmy, uplatnit se na trhu práce a aktivně se podílet na občanské společnosti, tudíž osvojení si minima, které umožní člověku prožít plnohodnotný život. Není zde tedy negace meritokracie a sám Greger (in Matějů, Straková, Veselý, et. al., 2010) uvádí, že spíše než o rovnosti výsledků je přesnější hovořit o vyrovnávání výsledků. Zásada rovnosti výsledků ve vzdělávání tedy není identická s egalitarismem, pouze klade důraz na funkční minimum žáků, kdy každý je dle této zásady schopen tohoto funkčního minima dosáhnout, pouze k tomu potřebuje jinou cestu. Tato zásada je proto pevně spjata s individuálním přístupem k žákům. Všechny komunikační partnerky ze souboru pomáhajících profesí hodnotily zásadu rovnosti výsledků ve vzdělávání pozitivně, zatímco v souboru ekonomickém to byli pouze 3 z 5 komunikačních partnerů. Komunikační partnerky ze souboru pomáhajících profesí se i vyjadřovaly k této zásadě obsáhleji. Důvodem může být skutečnost, že komunikační partnerky ze souboru pomáhajících profesí se při studiu na vysoké škole setkávají jak v praxi, tak i v teorii s individuálním plánováním ve veřejných, soukromých a neziskových organizacích, či se setkávají s jednotlivými druhy

specifických dětských poruch, tudíž dokážou lépe reflektovat a včlenit tyto dětské poruchy do kontextu zásady rovnosti výsledků ve vzdělávání.

Z výsledků výzkumu dále vyplývá, že v souboru pomáhajících profesí byly romové negativně hodnoceni a explicitně zmiňováni vícekrát, než v souboru ekonomickém. Tato fakta považuji za velmi riziková, jelikož v rámci pomáhající profese je vysoká pravděpodobnost práce s menšinami. Neil Thompson (1992 in Matoušek 2007, s. 238) jeden z představitelů antiopresivního přístupu tvrdí: „*Je vysloveně nebezpečné, pokud si sociální pracovník neuvědomuje strukturální diskriminaci, či opresi.*“ Matoušek (2003) antiopresivní přístup prezentuje jako přístup, který je užívaný v sociální práci, a který reaguje na systémové znevýhodňování určitých skupin. Zdrojem znevýhodňování mohou být rasové předsudky, předsudky týkající se pohlaví, apod. (Matoušek, 2003). Jedno z hlavních témat je v antiopresivním přístupu také určitá obrana proti opresivnímu působení sociálních struktur a institucí (Navrátil in Matoušek, 2007). S antiopresivním přístupem se shodovala pouze KP9, když uvedla: „*Myslím si, že ten stát ty romy hodně diskriminuje, má v tom hodně roli i ten systém samotnej.*“ Dle KP8 a KP7 Romové mají vysoké sociální dávky, které si nezaslouží, či je nepotřebují a dále dle KP6 Romové: „*Jsou tady tolerovaný, i když si to nezaslouží, chovaj se k nám jako k občanům hrubě, nerespektujou zákony naše normy a prostě jim to prochází.*“ Na argumenty výše zmíněných respondentek lze namítnout, že dávky ze systému sociální pomoci, například dávky dle zákona č. 111/2006 Sb. o pomoci v hmotné nouzi mají výrazný subsidiární charakter, kdy člověk tyto dávky získá na základě potřeby. Tím dochází k realizaci pevného dna, s kterým všichni dotázaní souhlasili. Tyto dávky jsou určeny pro každou osobu nacházející se v hmotné nouzi, nikoli pouze pro Romy. Podobně lze argumentovat KP6, která tvrdí, že Romům porušování norem a zákonů prochází. Nejsem si vědom skutečností, které by nasvědčovaly tomu, že nerespektování norem, či zákonů Romům prochází. Z výpovědí nelze identifikovat společné faktory, které by jednotlivé komunikační partnery spojovaly. Spíše lze najít antagonistické prvky v jednotlivých výpovědích komunikačních partnerů, kdy například KP7 na otázku, zda je jí blízká nějaká ideologie, zmínila institucionální stát s odůvodněním: „*Protože široce rozdává skoro každému.*“ Napadá mne tedy otázka, proč by Romům rozdávat

neměl? Podobně KP6 uvádí, že chodí volit k parlamentním volbám ČSSD, protože se jí líbí názory a program této strany. Pokud Sociální demokracie vychází z levicových pozic, s dlouholetou tradicí v boji proti diskriminaci znevýhodněných skupin lidí včetně Romů, zdají se mi námitky KP6 proti Romům nepochopitelné.

Antiopresivním přístupem, konkrétně problematikou struktur, mohu navázat na dílčí cíl a), který se hlouběji zaměřoval na zásadu oprávnění. Tuto zásadu v kontextu dědictví jsem zmínil výše, nicméně zbývá doplnit výsledky ohledně zásady oprávnění v kontextu filosofie Roberta Nozicka, kde komunikační partneři zmiňovali problematiku solidarity. Antiopresivní přístup totiž klade důraz na obranu proti strukturální opresi, či diskriminaci, lze tedy podpořit Youngovo argumentací (in Hrubec, 2011), kdy sociální a ekonomické struktury nelze vnímat jako statické neměnné jsoucno, kterým jsme obklopani a blokováni, ale lze tyto struktury vnímat jako určitý proces, kdy samotné struktury můžeme jako aktéři měnit. K tomu je však podle mého názoru potřebný pocit vzájemnosti a solidarity, jelikož osamocенý jedinec dokáže tyto struktury měnit velmi těžko. Nicméně komunikační partneři poukazovali právě na sobeckost lidí a nedostatek solidarity, při negativní interpretaci Nozickovo (1974) zásady oprávnění. Např. KP4 tvrdí: „*Ta solidarita tady není, určitě by se někdo našel, kdo by do toho systému dal peníze, ale ten systém by to nedokázal financovat.*” a KP7 „*Žijeme v sobeckém světě proto tohle ne.*” a jako poslední příklad KP5 uvádí: „*Tento výrok asi funkční nebude a ani by asi nikdy nebyl, když si vezmu, jaký lidi jsou, tak tohle je bez totální existence.*” Na základě zmíněných výsledků ohledně zásady oprávnění, lze vyslovit tuto hypotézu.

H1: Při vyšší míře dobrovolné sociální solidarity ve společnosti budou studenti více akcentovat zásadu oprávnění v kontextu filosofie Roberta Nozicka.

6 ZÁVĚR

V bakalářské práci s názvem Princip sociální spravedlnosti a jeho reflexe mezi VŠ studenty, jsem se zabýval interpretací a vnímáním sociální spravedlnosti s jejími jednotlivými zásadami, studenty vysokých škol z ekonomických oborů a oborů z pomáhajících profesí.

Pro účely bakalářské práce byl stanoven 1 hlavní cíl a 3 cíle dílčí. Hlavní cíl se týkal toho, jak v rámci sociální politiky interpretují VŠ studenti princip sociální spravedlnosti. Komunikační partneři nejvíce ztotožňují sociální spravedlnost s modelem pevného dna a otevřeného stropu, přičemž v rámci pevného dna komunikační partneři nejvíce akcentují zásadu každému podle minimálních potřeb, zásadu každému podle zásluh a rovnost příležitostí ve vzdělávání. U otevřeného stropu komunikační partneři nejčastěji zmiňují meritokratickou zásadu. Model pevného dna a otevřeného stropu doplňuje zásada oprávnění v kontextu dědictví.

První dílčí cíl měl za úkol zmapovat, jak studenti interpretují zásadu oprávnění. Zatímco se zásadou oprávnění v kontextu dědictví studenti neměli problém a hodnotili tuto zásadu pozitivně, zásadu oprávnění v kontextu filosofie Roberta Nozicka studenti převážně odmítli. Pokud k Nozickovo zásadě oprávnění studenti projevovali známky sympatie, uznali potřebu zásahů státu z důvodu nedostatečné dobrovolné solidarity mezi lidmi. Na základě této skutečnosti byla vytvořena hypotéza č. 1.

H1: Při vyšší míře dobrovolné sociální solidarity ve společnosti, budou studenti více akcentovat zásadu oprávnění v kontextu filosofie Roberta Nozicka.

Druhý dílčí cíl měl za úkol zmapovat, jak studenti interpretují zásadu rovnosti výsledků. Ačkoli nadpoloviční většina tuto zásadu odmítla v kontextu chápání této zásady Karlem Marxem, u poloviny studentů jejich výpovědi korelovali s konceptem všeobecného základního příjmu, s kterým je zásada rovnosti výsledků neodmyslitelně spjata. Dále byla zkoumána zásada rovnosti výsledků ve vzdělávací politice, kterou

kladně interpretovala velká většina studentů. V kontextu vzdělávací politiky se u této zásady nepředpokládají stejné výsledky všech žáků, ale stejné výsledky k dosažení určitého funkčního minima, pomocí například individuálních přístupů k žákům. Můžeme tedy hovořit spíše o vyrovnávání výsledků, než o rovnosti výsledků.

Poslední dílčí cíl se zaměřil na to, jaké zásady sociální spravedlnosti studenti preferují ve vzdělávací politice. Studenti akcentují zásadu rovnosti příležitostí, která byla všemi interpretována kladně. Tato zásada je respektována i v případě zavedení školného na vysokých školách, jelikož studenti akcentují pomoc pro studenty ze socioekonomicky slabších poměrů. V případě bezplatného školství někteří studenti spatřují problém zneužívání bezplatného systému. Zásada rovnosti příležitostí je velmi četně doplňována zásadou rovnosti výsledků ve vzdělávání, zásadou každému podle zásluh a meritokratickou zásadou.

Pro výzkum byly stanoveny 2 výzkumné otázky. 1. Jaké faktory ovlivňují studenty při interpretaci sociální spravedlnosti? 2. Jaký je vztah mezi studiem VŠ a interpretací sociální spravedlnosti? Ačkoli jsem předpokládal, že na interpretaci sociální spravedlnosti bude mít vliv příjem rodiny, kdy student pocházející z rodiny s většími příjmy bude vykazovat méně solidarity, paradoxně studentka studující sociální práci, jejíž každý z rodičů měl příjem okolo 40 000,- – 45 000,- vykazovala poměrně vysokou míru rovnostářství oproti ostatním komunikačním partnerům. Na vnímání sociální spravedlnosti neměla zásadnější vliv ani ideologie studentů a to jednoduše proto, že většina komunikačních partnerů se s žádnou ideologií ani neztotožňuje. Z výzkumu lze vysledovat, že určujícím faktorem pro interpretaci sociální spravedlnosti může být právě druh oboru na vysoké škole. Konkrétně se jedná o zásadu rovnosti výsledků a to i rovnosti výsledků ve vzdělávání, která byla akcentována více u studentů studující pomáhající profese. Rovnost výsledků v odměňování u výpovědí u studentů ekonomických oborů byla odmítána častěji, což je dle mého názoru dáno strukturou studia, kdy na ekonomických oborech je během studia více akcentována rozdílná odpovědnost, vzdělání a riziko při výkonu jednotlivých povolání, než u oborů pomáhajících profesí. Domnívám se, že pozitivnější hodnocení rovnosti výsledků ve vzdělávání u oborů pomáhajících profesí je dáno také strukturou studia, kdy je u těchto

oborů kladen větší důraz na individuální plánování, či jsou více reflektovány jednotlivé dětské poruchy. Nicméně studenti oborů pomáhajících profesí se paradoxně v rámci výzkumu čteněji negativně vyjadřovali k Romské menšině, i když problematikou Romů se studium na těchto oborech úzce zabývá. Nebylo však možné najít žádné společné znaky v odpovědích studentů, kteří se na adresu Romů vyjadřovali negativně. Jednalo se spíše o iracionální prvky, kdy výpovědi studentů byly značně antagonistické.

Výzkum může sloužit jako podklad pro diskuzi studentů v rámci přednášek a seminářů, týkajících se politických ideologií, sociální politiky, či politické a sociální filosofie. V diskuzi studenti mohou reflektovat sociální spravedlnost a tím usilovat o dialektický konsenzus, čímž mohou poutavou formou pochopit princip sociální spravedlnosti v celé své komplexnosti.

7 SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Bibliografické zdroje:

ANZENBACHER, Arno. *Úvod do filozofie*. 2. Vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991. 304 s. ISBN 80-04-26038-1.

ARISTOTELES. *Etika Nikomachova*. 2. Vyd. Bratislava: Kaligram, 2011. 296 s. ISBN 978-80-8101-417-8.

BAUMAN, Zygmunt. *Tekutá modernita*. 1. Vyd. Praha: Mladá fronta, 2002. 343 s. ISBN 80-204-0966-1.

BLECHA, Ivan. *Filosofická čítanka*. 1. Vyd. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2002. 550 s. ISBN 80-7182-112-8.

CABADA, L. KUBÁT, M. a kol. *Úvod do studia politické vědy*. 1. Vyd. Praha: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. 455 s. ISBN 978-80-7380-076-5.

ČESKO. *Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, v platném znění*.

DAHL, Robert. *O demokracii: průvodce pro občany*. 1. Vyd. Praha: Portál, 2001. 191 s. ISBN 80-7178-422-2.

DAVID, Roman. *Politologie: základy společenských věd*. 4. Vyd. Olomouc: Olomouc, 2000. 375 s. ISBN 80-7182-116-0 .

FRANCOVÁ, H. NOVOTNÝ, A. *Sociální politika v základech*. 1. Vyd. Praha: Triton, 2008. 185 s. ISBN 978-80-7387-125-3.

HAUSER, Michael (ed.). *Sociální stát a kapitalismus*. 1. Vyd. [Praha]: Svoboda servis, 2007. 306 s. ISBN 978-80-86320-48-9.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. 1. Vyd. Praha: Portál, 2005. 408 s. ISBN 80-7367-040-2.

HEYWOOD, Andrew. *Politické ideologie*. 1. Vyd. Praha: EUROPLEX BOHEMIA, 2005. 339 s. ISBN 80-86861-71-6.

HOLMAN, Robert. *Ekonomie*. 2. Vyd. Praha: C. H. Beck, 2001. 714 s. ISBN 80-7179-387-6.

HRUBEC, Marek. *Od zneuznání ke spravedlnosti*. 1. Vyd. Praha: Filosofia, 2011. 564 s. ISBN 978-80-7007-362-9.

HRUBEC, Marek a kol. *Etika sociálních konfliktů: Axel Honneth a kritická teorie uznání*. 1. Vyd. Praha: Filosofia, 2012. 263 s. ISBN 978-80-7007-377-3.

CHOMSKY, N. FOUCAULT, M. ELDERS, F. *Člověk, moc a spravedlnost*. 1. Vyd. Praha: Intu, 2005. 110 s. ISBN 80-903355-3-5.

KELLER, Jan. *Tři sociální světy: sociální struktura postindustriální společnosti*. 2. Vyd. Praha: SLON, 2011a. 211 s. ISBN 978-80-7419-044-5.

KELLER, Jan. *Soumrak sociálního státu*. 2. Vyd. Praha: SLON, 2011b. 158 s. ISBN 978-80-7419-017-9.

KELLER, Jan. *Úvod do sociologie*. 6. Vyd. Praha: SLON, 2012. 204 s. ISBN 978-80-7419-102-2.

KELLER, J. TVRDÝ, L. *Vzdělanostní společnost? : chrám, výtah a pojišťovna*. 1. Vyd. Praha: SLON, 2008. 183 s. ISBN 978-80-86429-78-6.

KREBS, Vojtěch. *Sociální politika*. 5. Vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2010. 542 s. ISBN 978-80-7357-585-4.

LANDAUER, Gustav. *Výzva k socialismu*. 1. Vyd. Praha: Manibus Propriis, 2008. 224 s. ISBN 978-80-254-3068-2.

LISSMANN, K. *Teorie nevzdělanosti: omyly společnosti vědění*. 1. Vyd. Praha: Academia, 2008. 125 s. ISBN 978-80-200-1677-5.

MARX, K. ENGELS, F. *The Communist Manifesto*. 3. Vyd. New York: Oxford University, 2008. 68 s. ISBN 978-0-19-953571-2.

MATĚJŮ, P. STRAKOVÁ, J. VESELÝ, A. *Nerovnosti ve vzdělávání: od měření k řešení*. 1. Vyd. Praha: SLON, 2010. 495 s. ISBN 978-80-7419-032-2.

MATOUŠEK, Oldřich a kol. *Základy sociální práce*. 2. Vyd. Praha: Portál, 2007. 312 s. ISBN 978-80-7367-331-4.

MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. 1. Vyd. Praha: Portál, 2003. 288 s. ISBN 80-7178-549-0.

MORAVSKI, Witold. *Ekonomická sociologie, problémy, teorie, empirie*. 2. Vyd. Praha: SLON, 2005. 338 s. ISBN 80-86429-43-1.

NISBET, Robert. *Politický konzervatismus: sen a realita*. 2. Vyd. Voznice: LEDA, 2011. 208 s. ISBN 978-80-7335-259-2.

NOVÁK, Miroslav. et. al. *Úvod do studia politiky*. 1. Vyd. Praha: SLON, 2011. 783 s. ISBN 978-80-7419-052-0.

NOZICK, Robert. *Anarchy, state, and utopia*. New York: Basic Books, 1974. 367 s. ISBN 0-465-09720-0.

POPKIN, R. STROLL, A. *Filozofie pro každého*. 2. Vyd. Praha: Ivo Železný, 2005. 407 s. ISBN 80-237-3942-5.

PARIJS, P. HRUBEC, M. BRABEC, M. a kol.. *Všeobecný základní příjem: Právo na lenost nebo na přežití?* 1. Vyd. Praha: Filosofia, 2007. 199 s. ISBN 978-80-7007-259-2.

POTŮČEK, Martin (ed.). *Capacities of Governance in the Czech Republic*. 1. Vyd. Praha: Matfyzpress, 2008. 199 s. ISBN 978-80-7378-038-8.

RAWLS, John. *Teorie spravedlnosti*. Praha: Victoria Publishing, 1995. 361 s. ISBN 80-85605-89-9.

REICHEL, Jiří. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. 1. Vyd. Praha: Grada Publishing, 2009. 192 s. ISBN 978-80-247-3006-6.

ŘÍCHOVÁ, Blanka. *Úvod do současné politologie*. 3. Vyd. Praha: Portál, 2012. 208 s. ISBN 978-80-262-0218-9.

SOMR, Miroslav. *Scientia potestas est: Vědění je moc*. 1. Vyd. České Budějovice: Jihočeská univerzita Pedagogická fakulta, 2010. 135 s. ISBN 978-80-7394-258-8.

STANKIEWITZ, W. J. *Hledání politické filozofie: ideologie na sklonku dvacátého století*. 1. Vyd. Brno: CDK, 2006. 463 s. ISBN 80-7325-086-1.

STRAUSS, Anselm. *Základy kvalitativního výzkumu: Postupy a techniky metody zakotvené teorie*. 1. Vyd. Brno: Sdružení Podané ruce, 1999. 196 s. ISBN 80-85834-60-X.

SWIFT, Adam. *Politická filozofie: základní otázky moderní politologie*. 1. Vyd. Praha: Portál, 2005. 190 s. ISBN 80-7178-859-7.

TOMEK, V. SLAČÁLEK, O. *Anarchismus: Svoboda proti moci*. 1.Vyd. Praha: Vyšehrad, 2006a. 669 s. ISBN 80-7021-781-2.

TOMEK, V. SLAČÁLEK, O. *Průvodce anarchismem*. 1. Vyd. Praha: Manibus Propriis, 2006b. 551 s. ISBN 80-239-6409-7.

TOMEŠ, Igor. *Sociální politika: teorie a mezinárodní zkušenost*. 2. Vyd. Praha: Socioklub, 2001. 262 s. ISBN 80-86484-00-9.

VALEŠ, Lukáš. *Dějiny politických teorií*. 1. Vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. 270 s. ISBN 978-80-7380-031-4.

WARD, Colin, *Anarchism: A Very Short Introduction*. 1. Vyd. New York: Oxford University, 2004. 116 s. ISBN 978-0-19-280477-8.

Elektronické zdroje:

Azcity.cz [online]. © 2009–2014 [cit. 17. října 2014]. Dostupné z: <http://azcity.cz/>

Český statistický úřad [online]. 6. 11. 2014 [cit. 4. listopadu 2014]. Dostupné z: <http://www.czso.cz/>

Dictionary.com [online]. © 2014 [cit. 18. října 2014]. Dostupné z: <http://dictionary.reference.com/>

BRÁZDA, Ludvík. K. Marx – B. Engels, Výroky o socialismu a komunismu. In: *Strana demokratického socialismu* [online] [b. r.] [cit. 17. října 2014] Dostupné z: http://www.sds.cz/docs/prectete/eknihy/onk/onk_d01.htm

ELLA a MLOK. Domitius Ulpianus. In: *Antika*. [online]. b.r. [cit. 17. října 2014]. Dostupné z: <http://www.gvp.cz/studenti/antika/ulpianus-politik.html>

GOLINOWSKA, S. HENGSTENBERG, P. ZUKOWSKI, M. *Diversity and Commonality in European Social Policies: The Forging of a European Social Model*. [online] 1. Vyd. Warszawa: Naukowe Scholar Spółka, 2009. 427 s. ISBN: 978-83-7383-347-0. [cit. 23. října 2014]. Dostupné z: <http://www.martinpotucek.cz/ebooks/Ebert.pdf>

HRONÍK, Jiří. Absolutní katastrofa. Profesor Bělohradský nařiká nad současností a vyčítá vám, jak jste volili. In: *Parlamentní listy.cz* [online] 5. listopadu 2013 [cit. 24. října 2014]. Dostupné z: <http://www.parlamentnilisty.cz/zpravy/kauzy/Absolutni-katastrofa-Profesor-Belohradsky-narika-nad-soucasnosti-a-vycita-vam-jak-jste-volili-292307>

KELLER, J. STÖCKELOVÁ, T. ŠTECH, S. *Proč nezavádět školné*. [online]. [b.m.]: Iniciativa Vzdělání není zboží!, 2010. 98 s. [cit. 29. Října 2014]. Dostupné z: http://www.skolatachov.cz/data/BrozuraVNZ!-Proc_nezavadet_skolne.pdf

PEHE, Jiří. Ekonomická diplomacie v éře globalizace. In: *Pehe.cz* [online] 27. srpna 2014 [cit. 30. října 2014]. Dostupné z: <http://www.pehe.cz/Members/redaktor/ekonomicka-diplomacie-v-ere-globalizace>

PEHE, Jiří. Lib-lab, nebo kaleidoskop? In: *Pehe.cz* [online]. 5. listopadu 2013 [cit. 24. října 2014]. Dostupné z: <http://www.pehe.cz/Members/redaktor/lib-lab-nebo-kaleidoskop>

PEHE, Jiří. Společnosti před katastrofou: 1914 a 2014. In: *Pehe.cz* [online] 8. července 2014 [cit. 24. října 2014]. Dostupné z: <http://www.pehe.cz/Members/redaktor/spolecnosti-pred-katastrofou-1914-a-2014>

PEHE, Jiří. Vlastenci z daňových rájů. In: *Pehe.cz* [online] 4. dubna 2012 [cit. 30. října 2014]. Dostupné z: <http://www.pehe.cz/Members/redaktor/vlastenci-z-danovych-rajů>

PUENTE, Isaac. Libertarian Communism. In: *flag.blackened.net* [online] [b. r.] [cit. 24. října 2014]. Dostupné z: <http://flag.blackened.net/liberty/libcom.html>

ŠTECH, Stanislav. Boloňský proces: Nutný proces adaptace, nebo trojský kůň neoliberalních změn vysokoškolského vzdělávání? In: *Aula: časopis pro vysokoškolskou a vědní politiku*. [online]. 2011. Roč. 19, č. 1. 25-30 s. ISSN 1210-6658. [cit. 28. Října 2014] Dostupné z: <http://www.csvs.cz/aula/clanky/2011-1-Diskuse-Stech.pdf>

ŠTECH, Stanislav. Reforma jako návrat ke kořenům. In: *stanislavstech.cz* [online] 1. března 2012 [cit. 28. Října 2014]. Dostupné z: <http://stanislavstech.cz/?odkaz=blog&idc=1#idc1>

The World Bank [online]. © 2014 [cit. 31. října 2014]. Dostupné z: <http://www.worldbank.org/>

8 PŘÍLOHY

Příloha č. 1: Koncepce polostrukturovaného rozhovoru

Příloha č. 2: Schéma 1: Interpretace sociální spravedlnosti VŠ studenty

Polostrukturovaný rozhovor

Identifikační údaje

- 1) Jakou vysokou školu a jaký obor na této škole studujete?
- 2) Jsou Vaši rodiče zaměstnaní? Pokud ano, do jakého příjmového rozmezí byste je zařadili?
- 3) Jakou střední školu jste studoval? Pokud jste studoval gymnázium, studoval jste víceleté, nebo čtyřleté?
- 4) Setkal/a jste se v rámci studia na vysoké škole s pojmem sociální spravedlnost?
- 5) Co je podle Vás sociální spravedlnost? Dokázal/a byste sociální spravedlnost vlastními slovy definovat?
- 6) Je Vám názorově blízká nějaká ideologie mající vztah k sociální spravedlnosti? Pokud ano, co je Vám na této ideologii blízké?
- 7) Chodíte k parlamentním volbám? Pokud ano, jakou stranu volíte a z jakého důvodu?

Faktory týkající se sociální spravedlnosti ve vzdělávání

- 8) Přečtěte si prosím výrok: *„Koncept rovných příležitostí musí zajišťovat koncept rovných výsledků. Jde o to, aby si žák dokázal osvojit funkční minimum, které by mu umožnilo dále se vzdělávat v rámci celoživotního učení, uplatnit se na trhu práce a participovat (podílet se) na občanské společnosti. Pokud dítě tohoto funkčního minima nemůže dosáhnout, je to především selhání systému, protože každé dítě se může učit, ovšem potřebuje k tomu mnohdy jinou cestu.“*
Je podle Vás potřeba rovnost výsledků, která je popisována ve výroku výše? Je podle Vás rovnost příležitostí spravedlivý koncept?
- 9) Jaký je Váš názor na finanční spoluúčasti vysokoškolského vzdělávání? Odpůrci tvrdí, že zavedením školného může dojít k překážce studia pro obyvatele s nižším socioekonomickým statutem, příznivci tvrdí, že při správně nastavené

pomoci (granty, půjčky, stipendia, apod.) k těmto překážkám nedochází. Co si myslíte vy? Vidíte ve školním nějaké jiné příležitosti, či rizika?

- 10) Jak by podle Vašeho názoru vypadal sociálně spravedlivý systém vzdělávání? Dokázal byste tento systém vlastními slovy stručně shrnout?

Faktory týkající se jednotlivých zásad sociální spravedlnosti

- 11) Jaký je Váš názor na dnešní situaci v České republice z hlediska sociální spravedlnosti? Nacházíme se v sociálně spravedlivém státě, nebo naopak se v něm nenacházíme? Pokud ano, mohl/a byste specifikovat v čem je Česká republika sociálně spravedlivá? Pokud ne, mohl/a byste specifikovat v čem je Česká republika sociálně nespravedlivá?

- 12) Jaký je Váš názor na výrok: *„Kapitál je kolektivním produktem a jen společnou činností mnoha členů společnosti, ba dokonce v krajním případě, jen společnou činností všech členů společnosti, může být uveden do pohybu. Kapitál není tedy osobní mocí, je mocí společenskou.“*

Pokud včleníme do kontextu tohoto výroku jednu z mnoha zásad sociální spravedlnosti, zásadu rovnosti výsledků, tak to znamená, že každý by měl mít právo na stejný výnos a odměnu z kolektivního bohatství, bez ohledu na to, jaký byl jeho vklad, souhlasíte s tímto konceptem rovnosti výsledků?

- 13) Považujete příjmové nerovnosti mezi lidmi za sociálně spravedlivé, nebo sociálně nespravedlivé? Proč?

- 14) Pokud v otázce 14 jste odpověděl/a, že příjmové nerovnosti považujete za sociálně spravedlivé, existuje nebo měla by existovat podle Vás nějaká hranice této příjmové nerovnosti?

- 15) Co si myslíte o výroku: *„Každý jak se rozhodne, každému jak se rozhodnou jiní.“* To znamená, že nikdo (a to ani stát prostřednictvím přerozdělovacích procesů) nemá právo požadovat po někom, aby dával své zdroje pro někoho jiného.

- 16) Považujete dědictví za legitimní prostředek nabytí majetku? Na základě čeho tak usuzujete?
- 17) Myslíte si, že progresivní zdanění (bohatší lidé, platí vyšší daně) je sociálně spravedlivé? Na základě čeho tak usuzujete?
- 18) Měl by podle Vašeho názoru stát (či kdokoli jiný), být zavázán poskytovat základní životní potřeby člověku? Měl by tedy mít člověk na tyto základní životní potřeby právo? Měl by mít na nějaké jiné, než základní životní potřeby člověk právo?
- 19) Podle jakých kritérií by podle Vás měli být lidé finančně odměňováni v kontextu práce a v kontextu poskytování sociálních dávek? (vzdělání, výkon v práci, původ, schopnosti, píle, potřeba, apod.)
- 20) Jaký je Váš názor na model *tzv. pevného dna a otevřeného stropu*? V duchu tohoto modelu je sociální spravedlnost vnímána tak, že primárně je spojována s usilováním jedince, který využívá svých sil k uskutečňování svých vlastních zájmů. Současně je však vnímána i jako vůle pomoci slabým a potřebným občanům.

Schéma 1: Interpretace sociální spravedlnosti VŠ studenty

